

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређивачки одбор:

*др Алексић Радомир, др Бошковић Радосав, др Грицкајић Ирена, др Коларич Рудолф,
Конески Блаже, др Николић М. Берислав, др Павловић Милвој, др Пецо Асим,
др Пешикан Мићар, др Сивановић Михаило, др Хрстић Маје*

Главни уредник

М. СТЕВАНОВИЋ

књ. XXVII — св. 1—2.

БЕОГРАД

1966—1967.

ПРЕФИКСАЦИЈА КАО СРЕДСТВО ГРАМАТИЧКЕ (ЧИСТЕ) ПЕРФЕКТИЗАЦИЈЕ

(НАЧЕЛНА РАЗМАТРАЊА И САВРЕМЕНА СРПСКОХРВАТСКА ГРАЂА)

I

§ 1. Богата литература о овој теми, везана за разне словенске језике, укључујући и постојеће прегледе написаног, ослобађа потребе да се посебно разјашњавају појмови, да се од темеља изграђују ставови и изнајде терминологија за њихову обраду. Скоро свако могуће становиште већ је формулисано, потребно је само одредити се и, можда, прецизирати. С друге стране, ова разрађеност проблема утолико пре обавезује да се изнесу чињенице и о српскохрватској граматичкој префиксацији, овом приликом само у оквиру једног мањег рада.

О префиксима у српскохрватском као о категорији досада се исцрпније говорило само у делима ширег садржаја и значаја¹. Тананих запажања о виду и с тим у вези о префиксима има у студији и у додатку о литератури које је дао Ђ. Грубор². Овај аутор је као први у србохрватистици изнео нека запажања, до којих су дошли и неки угледни страни лингвисти; његова би студија имала још већу вредност да није писана сувише егзотичним стилем и да сувише упорно не наглашава нека ауторова гледишта. Специјалне монографије о префиксима, сличне оној која већ постоји за један од југословенских језика, за македонски³, још нема.

---

¹ Т. Маретић, Граматика хрватскога или српскога књижевног језика (изд. 1963, Загреб) 411—419; А. Белић, Савремени српскохрватски књижевни језик II, Наука о грађењу речи (1964, Београд) 293—322; М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик (1964, Београд) 453—468, као и у неким школским граматицама.

² Аспектна значења I, Рад ЈАЗУ 293, 5—234; II, Рад ЈАЗУ 295, 81—284.

³ Р. Угрнинова, Значењата на глаголските префикси во македонскиот јазик, пос. изд. Института за македонски јазик 2 (1960, Скопје) 1—126. За словеначко подручје, у оквиру већег дела о творби речи, постоји рад А. Бајеца, Predlogi i pred-

Овде ће се говорити само о једном од питања везаних за префиксацију, о ономе које је назначено у наслову рада. Међутим, на почетку је потребно указати са којих се општих аспектолошких позиција даље износи проблем и грађа.

§ 2. Глаголски вид је необична појава у словенској лингвистици, јединствена по једној својој, и то баш главној особености. Наиме, сви Словени употребљавају ту категорију на начин који сведочи о њеној искристалисаности, а не о некој фази настајања или превирања или сродирања. Па ипак, ни најизоптренији лингвистички мозгови међу њима, као ни међу њиховим несловенским колегама, не могу коначно да се сложе у дефиницији самога вида. Разлог лежи у томе што је словенски вид, с једне стране, веома разрађена граматичка категорија, у којој се јасно виде два поларитета, перфективност и имперфективност; с друге стране, његова морфолошка остварења су несобично хетерогена, и са много лексичког проопратног елемента.

Што се тиче перфективности и имперфективности, треба се сложити с мишљењем да су то два начина на које се износи протичање радње. Перфективност изражава радњу комплексивно, а имперфективност је њена опозиција, она је некомплексивно исказивање радње. Такво или најсличније томе схватање усвојили су многи проучаваоци словенскога вида (сам термин потиче, колико ми је познато, од П. Размусена). Истина, наведена опозиција није дефинисана у оба своја члана, али се чини да је за имперфективни вид боље избећи експлицитну дефиницију⁴. Опозиција перфективност : имперфективност није апсолутна; ма шта се узело као типично за један члан, то присуствује као нетипично, потиснуто, и у другом. Несумњиво је да у перфективном виду доминира квантифицирајући (у широком смислу речи) момент, а у имперфективном квалифицирајући.

§ 3. Стварање видске двојности је у великој мери потреба сваког глаголског садржаја у словенским језицима, израз онога што се зове Systemzwang, премда не увек подједнако јаког и не увек разрешеног. Али је разноликост поступака којима се та потреба задовољња без на-

rone, Dela SAZU, razr. za filol. in liter. vede 14 (1959, Љубљана) 1—142. У овој документованој студији, где аутор на почетку само укратко показује свој став према проблему прелажења предлога у префиксе, даје се даље грађа по појединим предлозима, уз обраду префикса тамо где су они створени, као и одговарајућих предмета у другим врстама речи.

⁴ Нпр. Ј. Маслов, Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании, зборник Вопросы глагольного вида (1962, Москва) 20 и многи други аутори.

расте у језику: ту налазимо и синтетизам и аблаут и суфиксацију и префиксацију. Генерално средство ни за перфектизацију ни за имперфектизацију није створено. При томе суфикс *-ну-*, који служи за перфектизацију, није сасвим чист од лексичког наоса, јер се њиме у највећем броју случајева добива и нешто друго, семелфактивност или моментаност⁵; суфикс *-ва-* (*-ава-*, *-ива-*) који служи за имперфектизацију доноси са собом и итерацију; префиксација је врло раширено средство перфектизације, али се у том процесу искористићава чисто лексички материјал, чак и онда кад промена лексике, уз перфектизацију, уопште није циљ. Ако смо свесни поменутог видског Systemzwang-a, не би требало да придајемо свуда претеран значај лексичкој измени, већ би било потребно да схватимо употребу таквих средстава као излаз по нужди, при коме лексичка страна може веома да избледи па и да нестане или, с друге стране, да се наметне нашим тумачењу захваљујући контексту. Ово се тиче и суфикса *-ну-* и *-ва-*, али првенствено неких случајева префиксације, о којима ће даље и бити речи.

§ 4. У погледу става према самој могућности постојања граматичке (чисте, „празне“) перфектизације, ограничићемо се на то да декларишемо пристајање уз оне који верују у њу (Полдауф, Копечни и многи други), и поред скепсе многих других еминентних стручњака (као што су Маслов, Исаченко и др.). Начин на који се даље интерпретира грађа може да умањи неке замјерке на рачун такве концепције. Треба приметити да они који — често уз јаке разлоге — одбијају да ову лексикотворну („словообразуюћу“) појаву тумаче као граматичку, ипак признају потпуну избледелост или празнину префикса у поједином глаголима, шир. у често цитираном *написаши* или *урадиши*, као да њихова тврђа допушта изузетке; или бар не дају убедљиве доказе да такви глаголи као *написаши* и *урадиши* нису примери граматичке перфектизације. Овим се дезавуише сам критички, а број таквих „изузетака“, при одређеном посматрању семантике глаголских оснџва, може веома да се умањи.

Оно што подразумевамо под граматичким парњаштом објаснићемо укратко. За значење глагола *написаши* према *писаши* доста се често употребљава израз „результативност“, са оградом да се то не узима у класичном смислу једног од Аретових глаголских ликова⁶. Опширно задр-

⁵ Исп. Ј. Маслов, Роль так называемой перфективации и имперфективации в процессе возникновения славянского глагольного вида, IV Междунар. съезд славистов, Доклады (1958, Москва) 6. Таква функција суфикса *-ну-* није генерализована, тако да мишљена о одсуству те функције у њему (Копечни, Богуславски) нису лишена основе.

⁶ Лик је српскохрватски превод за Aktionsart, постаć, способ действия, који је дао А. Велић. Тим се термином служи у македонском и Р. Утринова, op. cit.

жавање на овој дефиницији (или некој другој) није толико битно. Сви имамо у виду исту појаву, и стога прећутно сви мислимо једнако (можемо се не слагати само у теме да ли таква појава уопште постоји или не у идеално чистом облику), међутим формулишемо различито, углавном зависно од сопствене концепције вида. Онај ко се изјаснио за одређену концепцију мора се даље изјаснити и у том смислу да „чисти“ видски парови представљају самим тим и „најчистију“ примену садржаја те концепције. Ако је, дакле, имперфективни основни глагол некомплексиван, његов граматички парњак је комплексивна варијанта њега самог. На овом месту потребно је само мало детаљисање. Наиме, под граматичкиношћу у видској корелацији ми подразумевамо и оне односе који се могу представити симболиком *писати*, *писати*, *писати* — па *написати*, као и оне где је постигнуће тог „резултата“, тј. комплексивирање радње имперфективног глагола употребом перфективног, несрашчлањиво у својем процесу: *радовати* — *обрадовати* (не може бити говора о *радовати*, *радовати*... — *обрадовати*)⁷. Поводом првог односа треба још рећи да у њега могу ступити, на перфективној страни, и пантивни и тотивни глаголи у смислу Груборове класификације⁸, уколико задовољавају друге услове, дакле и *написати* (према писати), које обухвата било целу акцију било њен део (написати цео чланак или пола чланка), а и *сковати* (према ковати), које обухвата увек само целу акцију (не може се сковати пола секире). Идући по другом принципу Груборове поделе, који засеца и у пантивност и у тотивност, граматичких парова може бити међу креативним глаголима (пант: *градити* — *саградити*; тот: *месити* — *умесити*) и међу трансформативним (пант.: *браити* — *обраити* смокву; тот.: *стирати* — *остирати*)⁹.

§ 5. Проучавање нашег питања довело је до сазнања да у овој области, као уосталом често у лингвистици, тражење чврстих критерија представља позитивно стремљење, али не даје увек задовољавајуће резултате.

Много пута је понављано али није до краја успело наглашавање да као доказ чисте, тј. граматичке перфектизације помоћу префикса треба да служи одсуство секундарно имперфектизованог, „трећег“ члана: ако, дакле, поред *писати* — *написати* не постоји **написивати*,

⁷ Исп. код М. Теленкове, Несоотносительные глаголы несовершенного вида в современном русском языке, Ученые записки Моск. гос. пед. института 132 (1958) 144—145; инсистирајући на томе да перфективни видски парњак треба да значи резултат до којег је поступно довела радња имперфективног, она не признаје видско парњаштво типу *радовати*—*обрадовати*.

⁸ Оп. cit. 12, 22 и д.

⁹ Оп. cit. 13, 16—17, 20—21.

то значи да су *йисаџи* — *најисаџи* чисти корелати; разуме се, и обратно — ако је негде засведочено *одаџиваџи*, то значи да *гаџиџи* — *одаџиџи* нису чист видски пар. (Из аргументације било у чију корист требало би увек изостављати привидне случајеве, као нпр. рус. *смотреть* — *по-смотреть* — *посматривать*, јер у други и трећи члан префикс *по-* не улази с истим значењем.) Македонски и бугарски језик, са готово неограниченом могућношћу прављења трећих чланова¹⁰, на први поглед обарају само постављање таквог критеријума. У бугаристици је критеријум нађен у томе што у случају граматикалности односа између првог и другог члана трећи може да стоји само у приповедању и у итеративном значењу, а не и у правој садашњости¹¹. Мерило је, како се признаје, и за сам бугарски језик колебљиво¹². Принципијелна снага тог мерила ремети се и таквом чињеницом, да је у једном периоду историје чешког језика било врло много секундарно имперфективизованих глагола, па се њихов број касније смањило¹³; таква појава, која сведочи о стварању и нестајању склоности ка имперфектизацији, једва да може истовремено сведочити и о неким померањима у значењима префиксираних глагола који се имперфектизују.

Познато је, сем тога, и одсуство трећег члана при неједнаком лексичком садржају првог и другог.

Често се говори о незнатним семантичким или стилским разликама између првог и трећег члана, као што су, рецимо, *гаџиџи* и *одаџиваџи*¹⁴. О могућностима стилског нијансирања заиста сведоче и такви примери као што су сх. *мреџи* — *умреџи* — *умираџи*, где се први члан од трећег разликује по архаичном одн. поетичном призвуку. У овом смислу оцене могу бити и врло субјективне. Поменуто ситне семантичке или стилске разлике, доведене понекад и до праве синонимичности два имперфективна глагола, проузрокују, разуме се, и постепено губљење из језика једног од њих, о чему говоре српско-хрватски случајеви (*йиџиџи* — *йриџиџи* — *йриџиџи*) и разни други, често навођени у литератури.

¹⁰ За бугарски је то добро познато. О македонском в. код Р. Угринове, *op. cit.* 13 и д.

¹¹ К. Иванова, Десемантизацијата на глаголните представки в съвременния български книжовен език (1966, Софија) 32 и д.

¹² *Op. cit.* 33.

¹³ Св Иванчев, По някои въпроси от развитието на видовременната система в славянските езици, Български език 13 (1963) 368—369.

¹⁴ Нпр. А. Тихонов, Заметки о вторичной имперфективизации глаголов с чисто видовыми приставками, Славянский сборник, Труды Узбекского гос. университета, н. с. 92 (1958, Самарканд) 74. Он нарочито наглашава стилске преливе.

Они који сматрају да чисто перфектизације нема упоређују, нпр., *гајити* и *одајивати* и запажају у трећем члану терминативност, перспективност, „предельность“¹⁵, чега сасвим нема у првом. То би значило да је тај призвук терминативности, перспективности ушао већ и у средњи члан, у перфективизовани основни глагол, јер је томе доказ трећи, који са другим треба да је апсолутно идентичан у лексичком списку. Међутим, одговорићемо ми, префиксно значење се у ствари сасвим неутралнише приликом грађења чистог средњег члана, док је имперфективизовање већ нов процес, са својим законима, праћен и ипаче изрођавањем неких нових модената. И *долазити* може, нпр., имати, поред саме видске карактеристике, и примесу значења покушаја одн. безуспешности, што се не налази у *доћи*, али га ипак и најригорознија учења сматрају частим граматичким корелатом глагола *доћи*. Перспективност, која одиста може да „лебди“ у *одајивати*, јесте елемент који је за перфективну аперцепцију (*одајити*) сасвим природан, који не умањује цену „чистоту“, и који не треба схватити као неки од глаголских ликова; док се у секундарној имперфективности он може да осети (захваљујући и даље присутном префиксу) као мала семантичка надградња, јер му у тој сфери није природно место.

Поричући ваљаност доказивања помоћу присуства или одсуства трећег члана, А. Богуславски указује на још један танани процес који се уплиће у ову деривацију. Он то показује на руским глаголима *есть* — *свѣсть*, где се граматикалност односа, по његовом мишљењу (с којим се слажемо), не помућује фактом да у *свѣдать* постоји и значење „уништавати“ (трошењем, тј. јелом): такво значење може постојати већ и у самоме *свѣсть*, тако да овај средњи члан, имајући у себи јаку лексичку двозначност, стоји једанпут у чистом видском односу са *есть*, а други пут са *свѣдать*¹⁶.

Треба узети у обзир и то да у језику могу спонтано да ничу имперфективизовани чланови тога тројства, без забелешке о томе у било којем од постојећих речника. Вероватно се неће употребити ни *напи-

¹⁵ Нпр. Ј. Маслов, Значение данных болгарского языка для общей теории славянского глагольного вида, Славянское языкознание (1963, Москва) 206—214; Заметки о видовой дефективности, Славянская филология (1964, Ленинград) 85—86, и другде код истог аутора и код других.

¹⁶ Перфективные глаголы в русском языке, Slavia 32 (1963, Праг) 26—27; Prefiksacja czasownikowa we współczesnym języku rosyjskim (1963, Вроцлав—Варшава—Краков) 103.

сивати или *урађивати, али није искључена употреба глагола као, нпр., *одгајивати*, *насајуњивати*, пре него што их запази лексикографија¹⁷.

§ 6. Један од видова егзактизације метода јесте и презентирање доказа из одређених, цитираних речника или писаца, али не и преко тога. Као што смо мало пре видели, баш у овој теми постоји категорија речи која није на потребан начин нотирана по речницима. И они који педантно бележе изворе свога аспектолошког ексцерпирања обично дела у да су морали узимати примере и из новина, из живог говора, из сопственог сазнања и сл. Лексикографски апарат неоспорно треба употребљавати при разради овакве теме; али ми прихватимо — ако се тако сме рећи — и приватну лексикографију, незабележена тумачења, па и толико пута проскрибовано у науци осећање за значење речи (подразумева се: за њено савремено значење) зато што знамо да речнице, не располажући свим контекстима, не описују ни све семантичке прелине.

Није реткост при истраживањима овакве врсте да се истраживач лати чак и осећања за историју речи, или, рецимо, за историју префиксног значења, не пратећи је, или немајући могућности да је прати на писаном материјалу. Са овом темом свакако је повезана на извесан начин чињеница да су значења префикса еволуисала од просторних ка временским и ка другим значењима апстрактног карактера. Међутим, без упознавања са старом грађом боље је клонити се неких прецизнијих закључака у томе правцу, ма колико они логични изгледали; на жалост, само они језици који имају за собом дужу историју писаног изражавања на сопственој основици (не на умртвљеној традиционалној, нити на унетој са стране), могу да пруже науци сведочења о животу префикса. Имамо у виду два типа испитивања префиксних значења у њиховој еволуцији: теоријска и конкретна¹⁸. У чистој спекулацији изгледа врло вероватно

¹⁷ „Потенцијална возможность этих образований значительно шире их реальной зафиксированности в словарях и даже в картотеках больших словарей“ (Ј. Маслов, Значење данных болгарского языка... 211).

¹⁸ Теоријски је томе доста пажње посветио, нпр., Д. Матејев: Елементитѣ пространство и време въ историята на глаголитѣ видови значения, *Slavia* 14 (1936—1937) 1—42; са нешто измењеним ставовима: Семантика на глаголитите представки и нейното отношение към видовото значение на глаголитите, *Известия на Института за български език* 1 (1952) 65—91. О постепеном изблеђивању префиксне семантике говори се у делу Ф. Копечног, *Slovesný výd v čestíně, Rozpravy Československé akademie věd* 72, seš. 2 ř. spol. věd (1962) 114—133, на начин који је принципијелно најближи нашем даљем излагању. У студији А. Бајеца, *Předlogi in předpone... еволуција значења од предлога ка префиксима и даље у самим префиксима* показује се на материјалу који је у могућности да пружи слоготачко књижевно наслеђе,

да је *умрејџи* према *мрејџи* постало на тај начин што се умирање схватило слично као појава *врејџи* — *уврејџи*, тј. „мрењем нестати“, нешто као „испарити“, и да је то етимолошко оправдање префикса *у-* у тој сложенници; доказа за то немамо. Убедљиво је и следеће тумачење поводом префиксације у глаголима типа *разљуџиџи се*, *разжесџиџи се*: „Необходимо вспомнить мифологическое представление чувства в образе жидкости, разлитой по организму“¹⁹). Управо онај језик о коме је писао аутор цитираних речи омогућио је детаљно испитивање некадашњег непосредног изражавања, према писаним споменицима од 11. до 17. века, тако да се из интересантне студије Ј. Бахмутове²⁰ сазнаје да је тек у периоду формирања савременог руског језика створена чиста видска корелација код глагола типа *разљуџиџи*, *развеселиџи* путем употребе префикса *раз-*²¹. Грађа у овој руској студији показује да су се у разним периодима поједини префикси, као средства за стварање чистог видског парњаштва, везивали уз глаголе по критеријима скопчаним са неким појединостима самог глаголског значења, са његовом деноминативношћу или друкчијим пореклом, с врстом његовог објекта итд.

Писано наслеђе српскохрватског језика не даје много могућности за такво истраживање, поготову не његова источнија половина, а сем тога ни у оквирима могућнога оно није у овој прилици било предузето. Зато се даље, при изношењу грађе по префиксима, указивање на развојни пут префиксних значења даје само у општим и највероватнијим цртама.

§ 7. Најзад, у вези са схватањем да граматички видски парови (уопште) могу бити облици истога глагола, тј. да сви облици глагола *бацаџи* и *бацџи* или *џрејџиваџи* и *џрејџаџи* могу да се сложе у једну опширнију парадигму (слично неким случајевима у грчком и латинском језику), јавља се, разуме се, и сврставање глагола типа *џисаџи* — *наџисаџи* под исти глагол, уколико се поборник таквог схватања истовремено слаже и с тим да се путем префиксације може добити чисто видско парњаштво²². Консеквенције су нешто предалеке, јер признајући

као и на материјалу из речника других словенских језика, више по реду који налаже логика ставри, него по евентуалним некадашњим, данас увелико затрпним реалним фактима.

¹⁹ В. Виноградов, Русский язык (1947, Москва—Лењинград) 536.

²⁰ Развитие видовой соотносительности в русском языке — Видовые пары, образованные путем префиксации (1962, Казань) 1—41.

²¹ Op. cit. 35.

²² То и чини, нпр., Виноградов, op. cit. 498—499. Његово мишљење подржава И. Мучник, О видовых корреляциях и системе спряжения глагола в современном русском языке, Вопросы языкознания 6 (1956) 92—106.

синонимичност првог и трећег члана у неким случајевима тројства типа *гајити* — *одгајити* — *одгајивати*, принуђени смо да онда и сва три глагола схватимо као један. Осим тога, сасвим је добро познато да многи глаго и не улазе целим семантичким опсегом у граматичку парност, тако да нпр. глагол *љубити* у значењу „давати пољупце“ треба да са глаголом *пољубити* чини једну парадигму, али исти глагол у значењу „волети“ треба да има парадигму упола мању; међутим, *љубити* је у оба случаја ипак исти глагол (не два хомонима), те правило о промени тога глагола постаје непрактично, иако не и неприменљиво. А као што се већ видело, у овој области има доста случајева на граници између непотпуне и потпуне лексичке подударности или искључиво стилског разликовања, па би сврставање или несврставање морало зависити чак и од субјективних фактора, како је то напред речено. Међутим, најважнији аргумент против свођења два (или три) видска корелата у једну глаголску реч остаје, разуме се, у сфери разумевања саме природе вида. За нас двојаки вид није *функционисање* једног, истог глаголског значења, него су то два значења; није двојако гледање на исту радњу (то би пре одговарало стању ствари у романским или германским језицима), него двојако лексичко остваривање.

Уосталом, ово је питање, тако рећи, формалне природе кад је реч о нашој теми, и ниуколико није везано за остале анализе у вези с њом.

II

§ 8. При разгледању грађе уочавају се два основна момента.

1. До чисте перфектизације основног имперфективног глагола може долазити захваљујући одређеној коинциденцији између лексичког значења тог основног глагола и изабраног префикса.

2. а) Приликом чисте перфектизације неким префиксом догађа се да тим актом буде захваћен само један значењски одсек основног глагола, док је — ради постизања истог циља — за други одсек потребан други префикс, или за друге одсеке други префикси, или, најзад, може постојати у истом глаголу и такав одсек који не подлежи перфектизацији, као што има и целих глагола који се на тај начин не перфектизују. б) Приликом чисте перфектизације догађа се да тим актом буде захваћен само један значењски одсек префикса.

Нити су префикси при остварењу те граматичке појаве пореклом асемантични, нити постоји само један префикс за све случајеве.

То ствара код неких теоретичара сумње — да ли се наведене чињенице уопште могу увршћивати међу граматичке појаве. Сматра се

да сам факат семантичког одбира граматичког средства онемогућује граматикалност процеса. На ове сумње може се одговорити следеће. И при грађењу компаратива од основног придева или при грађењу прилога од придева пази се на семантику речи од које се полази: од извесних семантичких категорија придева на настају компаративи, од других не настају прилози. Ипак се не пориче граматикалност таквог поступка, иако му недостаје механичност. Исто тако, ако се посматра, нпр., грађење прошлог времена у француском или у немачком језику, види се да се као средства за тај чисто граматички поступак употребљавају глаголи који ван те улоге имају своја значења, („имати“ или „бити“), као и то да се не употребљава за грађење прошлог времена само један помрњи глагол (чак ни код истог глагола, нпр. у случају фр. *monter*), него два, зависно од семантике глагола који се конјугира. Али ни та семантичка активност у једном средству које приступа глаголу ради чисто граматикалних циљева не омета нас да грађење француског или немачког перфекта сматрамо граматичком појавом. Карактеристика префиксне перфектизације лежи у томе што је ту моменат изборности, и то веома разноврстан, присутан на обема странама; и на страни материје над којом се врши граматичка промена, и на страни средства којим се она врши. Ово је само принципијелни поглед на питање о томе да ли се наша појава може сматрати граматичком; о разграничењу лексичкога и граматичкога у префиксној перфектизацији говори се даље.

Поводом те изборности, и посебно поводом семантичке коинциденције глаголског значења и одабраног префикса у случајевима чисте перфектизације треба се пре свега подсетити на то да и при „нечистој“ перфектизацији, при којој се значење основног глагола лексички мења, префикс „води рачуна“ о потенцијалним лексичким оријентацијама у глаголу коме приступа, а и глагол, зависно од свог значења, привлачи себи било просторно било апстраховано значење префикса. Неколико примера наведених у литератури добро поткрећују изнету мисао. (Овде се не упуштамо у то — какви су шири контексти ових ставова.)

1. Пример је елементаран и објашњава, у ствари, суштину лексичке, „нечисте“ перфектизације. „Возьмем, на пример, предложение *Franek niesie drzewo* „Франек несет дрова“. Очеvidно, здесь имеется в виду, что Франек либо выносит (*wynosi*) эти дрова откуда-нибудь, либо куда-нибудь их вносит (*wnosi*), либо приносит (*przynosi*), либо переносит (*przenosi*) и т. д. Если в данном предложении речь идет о том, что Франек выносит дрова... в этом случае используется глагол *wynieść* как совершенный коррелят несовершенного *nieść*; если Франек, скажем, переносит дрова... то мы употребляем совершенный глагол *przenieść*

и т. д. ... В подобных случаях выступают пары не полностью соответствующих друг другу глаголов, как *nieść : wynieść, nieść : przynieść* и т. д. ...“ (Е. Кошмидер, *Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie* (1934, Вилно); преведно у зборнику *Вопросы глагольного вида...* 112).

2. „Глагол... долить соотносится со значениями глагола лить „заставлять жидкость течь во что-то или на что-то“: *лить чай в стакан — долить чая в стакан*: но нельзя соотносить лексически, скажем, *лить пушки — долить пушки, лампа лила мягкий свет — лампа долила мягкий свет*“ (Б. Головин, *Словообразовательная типология русских приставочных глаголов, Славянское языкознание* (1959) 147).

3. У својој студији „О функциях глагольных приставок в русском языке“ (*Slavia* 12 (1933—1934) 323—324) А. Стендер-Петерсен износи идеју да глагол *ехать* може добити уза се префикс *при-* у његовом локалном значењу: *приехать*, а глагол *кончить* у преносном: *прикончить*.

§ 9. Већ је давно изнета мисао да до чисте перфектизације долази онда ако се на имперфективни глагол дода такав префикс који својом лексичком страном може да означи извршење („комплексивирање“) семантичке оријентације тог имперфективног глагола. Показано на простом примеру: префикс *на-* има лексичко значење распрострањања по некој површини. Радња *писаши* се тако и изводи; извршити ту радњу јесте, тако рећи, „распрострети до краја писање“, зато сложеница *написаши* то и значи, дакле префикс, сем обележја перфективног вида, не уноси у њу никакво за сам глагол ново лексичко значење, као што би унео у *написши*. Разуме се, префикси могу касније да се прожму функцијом граматичког перфектизовања и да приступају с том функцијом и другим глаголима, који не дају смисаоног повода за такву везу.

Идеја је у овом виду назначена у раду М. Веја, *Les préverbes „vidés“ en tchèque moderne, Revue des études slaves* 29 (1952) 82—107. Њу је касније поново изложио и разрадио И. Полдауф у чланку *Spojování s předponami při tvoření dokonavých sloves v češtině, Slovo a slovesnost* 15 (1954) 49—65; ту сазнајемо да је своју основну мисао исти аутор исказао још 1942. год. у једном данас мало приступачном часопису, а да је и овај каснији чланак био написан пре Вејовог, само не и штампан. Сем тога Полдауф преузима једну Вајанову мисао, изречену узгред још 1947. год.: есенцијално значење глагола сложеног с префиксом може исказивати сам префикс, док глагол означава само пригодну околност (*circonstance accessoire*). Полдауф опширно разрађује схватање да празни префикс уводи глагол у једну апстрактнију семантичку категорију, да га „потчињава“, „супсумира“ једном ширем значењу,

што би, показано на нашој грађи, значило да префикс *s-* уводи глаголе *күйиши*, *шесниши*, *печалиши* у категорију са општијим значењем сједињавања, где су *скуйиши*, *сшесниши*, *сшечалиши*, као и други, само посебни случајеви.

Треба приметити да се овде налазе уклопљене, заправо, две идеје: о превлачењу глагола у неку ширу категорију, што не мора да се односи само на случајеве потпуног слагања префиксног и глаголског значења, и о самом том слагању, из којег резултира чиста перфектизација. Посматрајући то двоје уједно, Полдауф долази до свога учења о префиксима — класификаторима: у показаном случају *s-* је класификатор, јер перфектизујући глаголе *шесниши*, *печалиши*, он не чини ништа друго него их — тако перфектизоване — класификује, смешта у одређену категорију.

Такво разумевање чисте перфектизације било је касније дорађено и прецизирано у Полдауфовој полемици са Ф. Копечним²³, који је и сам прихватио главну мисао. Детаљисања је било око тога да ли при оваквом семантички релевантном функционисању префикса у процесу перфектизације може бити речи о томе да је појава лишена лексичке измене и — опет — у коликој мери постојање имперфектизованог „трећег“ члана говори нешто о њеној лексичности одн. граматичности. Нама овде, разуме се, није циљ да препричавамо све аргументе. Истичемо само оно што је важно за нашу сопствену даљу концепцију, која је такође блиска основним поставкама Веја, Полдауфа и Копечног.

Дилема о томе да ли су случајеви типа *шесниши*—*сшесниши* лексички или граматички мучила је оне проучаваоце који су се држали оваквих схватања. Било је одговора, у духу изнете теорије, да префикс у перфектизованом парњаку остаје практично без свог лексичког значења које се неутралише, да је он ту у ствари сувишан²⁴. Или: нешто од лексичког значења његовог остаје, али се то индивидуално у овом случају изједначава с општим, конкретније с апстрактнијим, и може се стога игнорисати²⁵.

²³ Ф. Копечни, *Dvě nové práce o prostě vidových předponách v češtině* [о Вејовом и Полдауфовом раду], *Slovo a slovesnost* 17 (1956) 28—35; Исти, *Les fonctions de la préfixation verbale en tchèque moderne*, *REtSl* 33 (1956) 84—97; И. Полдауф, *Ještě k „prostě vidovým předponám“ v češtině*, *Slovo a slovesnost* 17 (1956) 169—172; Ф. Копечни, *Odpověď J. Poldaufovi*, *Slovo a slovesnost* 17 (1956) 172—174. О истом питању расправља се и у цитираној студији Копечног, *Slovesný vid v češtině*, 90 и д.

²⁴ К. Схонефелд, *The So-called „Préverbes vides“ and Neutralization*, *Dutch Contributions to the IV Int. Congress of Slavists*, 1—3.

²⁵ С. Григорјан, *Несоотносительные приставочные глаголы совершенного вида в современном русском языке* (рукопис); цитирано према: К. Иванова, *op. cit.* 20.

§ 10. Тешкоће око логичког разрешавања овог питања могле би се, по нашем мишљењу, умањити када би се у концепцију Веја—Полдауфа—Копечног о сливању глаголског и префиксног значења при чистој префиксацији одлучније унела једна коректура. Наиме, ма колико се говорило о супсумпцији, неутрализацији, сливању, у свим излагањима ипак остаје идеја о томе да префикс ступа у нову перфективну сложеницу некако „интервенционистички“: изгледа тако као да префикс уводи основни глагол у неку ширу категорију сродних глагола уз улогу а к т и в и р а њ а припадности нпр. глагола *сјесниџи* групацији где су и *скуџиџи* и *сјечалиџи*, или да му сужава, специјализује значење приликом перфектизације и сл. Ако се тако посматра, онда се доиста и може посумњати у саму природу чисте перфектизације, јер свако модификовање приликом чина перфектизације искључује граматичност тога чина. Међутим, ствар постаје јаснија ако се јаче нагласи да се одбацује модификујућа а прихвата само маркирајућа улога префикса. Префикс није класификатор значења него само катализатор једне појаве: када се жели перфектизовати неки глагол, зна се тачно које се значење жели перфектизовати (било оно једино или једно од присутних у имперфективном глаголу); за то се одабере најсродније префиксно значење, — и једна граматичка радња се обави без лексичких интервенција. Ако треба исказати чисто перфективно значење глагола *тјесниџи*, узима се префикс (јер се то чини помоћу префикса), и то таутологичан, одн. таутологични значењски одсек тог префикса, да у нову реч не би придобило неко ново лексичко значење, које се не тражи. (Могућност аналошког ширења префикса и на неадекватне глаголе, разуме се, остаје.) Да ли се при том и даље осећа лексичко значење тога префикса, у овом случају префикса *с-*, за појаву је сасвим ирелевантно. Морало се осећати лексичко значење глагола *choŕq* и *imatъ* употребљених у некадашњем словенском футуру, па је ипак тај футур био већ граматичка категорија.

Таквом схватању сасвим се приближава Копечни. Он подвлачи: више чистих перфективних корелата према истом имперфективном ставра се зато, што се бар у перфективном деривату могу реализовати различне значењске нијансе, које у основном имперфективном глаголу остају неиспољене²⁶; сваком значењу имперфективног глагола одговара посебан префикс за перфектизацију²⁷. То је управо оно што ми желимо рећи; али се томе не придаје ранг концепције, а даље излагање о томе да у глаголе *ikončit*, *skončit* и *zakončit* префикси *и-* и *за-* уносе извесне

²⁶ Dvě nové práce . . . 30; Slovesný vid . . . 93—94.

²⁷ Odpověď I. Poldaufovi, 173; Slovesný vid . . . 94 и д.

модификације значења (*s-* је најчистији)²⁸ опет враћа дискусију у област тражења и објашњавања лексичке улоге префикса.

Основни имперфективни глагол је најчешће полисемантичан, и његовој неморфологисаној полисемији одговара полиморфија у корелативном перфективном гласлу с префиксом. Тако, глагол *йумйаџи* крије у себи и значење „пумпати из чега“ и „пумпати у нешто“. У првом случају његов је корелат *исйумйаџи* (и нема разлога да се говори о нечистоти корелације, ако се уважи да се желело перфективизовати управо значење „пумпати из нечега“); у другом случају корелат је *найумйаџи*. Ни *из-* ни *на-* немају потребе да било како сужавају, модификују или уводе у неки надред глагол *йумйаџи*: они га само, сваки на свој начин, откривају, облички реализују његову полисемију. Имперфективни глагол (без префикса) осликава радњу у њеном току без специјалног наглашавања смера: на исти се начин врши пумпање и кад се пумпа *из*, и кад се пумпа *у*, и нема потребе говорити о томе, нарочито ако се то зна из контекста. Кад се радња приказује перфективно, није разлог додавања префикса у томе да се смер сад обавезно мора показати; могло би се и ту проћи без демаскирања, а зна се да се у неким другим случајевима видске парности (у аблаутском или суфиксном) тако и дешава. Али, пошто се перфективизација врши баш префиксом као средством коме најмање препрека стоји на путу (јер су аблаутски односи веома умртвљени, а суфикс *-ну-* придаје већином лик моментаности), сасвим је природно да су из арсенала префикса, иначе снабдених и лексичким значењима, узме онај који ће, без колизије, прионути уз оно значење основног глагола о којем се ради²⁹.

Расправљање о чешким глаголима *ukončit*, *skončit*, *zakončit* и *dokončit* наставак је Агреловог скретања пажње на пољске глаголе *ukończyć*, *skończyć*, *zakończyć*, *dokończyć*, *ukończyć* и *wukończyć*. Ови глаголи не једном су давали повода да се говори било о томе да префикси, и поред велике избледелости, уносе сваки своју нијансу значења у те сложенице, било о томе да исти глагол може привући више префикса за чисту перфективизацију. У принципу је тачно и једно и друго. У српскохрватском језику могу се навести случајеви као *йорасџи*, *израсџи*, *нарасџи*, *одрасџи* према *расџи*, или *сковаџи* и *исковаџи*, *ис-*

²⁸ Ibidem.

²⁹ Као један од „префикса“, додат уз цео глагол или уз једно његово, по праву млађе значење, може фигурирати и *degré zéro*. В. И. Грицкат, О неким видским особеностима српскохрватског глагола, ЈФ 22 (1957—1958) 65—130. Ту се доказује да савремени српскохрватски језик на овај начин у знатнијој мери развија двоаспектност у глаголима.

поћийи (се) и *расћийи* (се), *сачуваји* и *очуваји*, *закочийи* и *укочийи*, *завонийи* и *повонийи*. И без посебне анализе намеће се следећи закључак. Уколико је глаголски садржај потпуно исти, префиксирање разним префиксима одиста може да означи, сем перфектизације, и извесну неједнакост извршења тог глаголског садржаја. Међутим, овде то није случај, јер се и под самим *расћи* подразумевају у разним приликама разни глаголски садржаји. Нпр.: расти из нечега, добивати све веће димензије; или: расти да би се достигла „одраслост“, зрелост; или: расти с перспективом постизања већег раста, висине. Добро нађени, коинцидентни префикси сваки за себе просто перфектизују такве неједнаке садржаје.

§ 11. При нашој концепцији постаје јасна и могућност прављења „трећих“ чланова уз чисту граматикалност односа између првих и других. Често контекст није довољан да укаже на који се семантички прелив основног имперфективног глагола мисли, па се уместо њега употребљава секундарни имперфективизовани. *Бранији* — *одбранији* је чист пар, али се *одбраниваји* употребљава да би се истакло да није у питању *бранији* — „не дозвољавати“.

§ 12. Предложена концепција о граматичкој перфектизацији, ако се не размотри до краја, омогућује западање у грешку која би се састојала у томе да се и неко ново лексичко значење, настало у префиксираним глаголу, прогласи чистим перфективним парњаком основнога, по тој логици што основни глагол носи у себи такав исти семантички смер. Наиме, *ићи* може значити „ићи ка нечему, с циљем да се дође до нечега“, и зашто онда не прогласити *доћи* за његов видски парњак? Изгледа да је Грубор био близак чак и таквом схватању, јер је у поглављу „Аспектни парови (двоње)“ рекао: „Само је дакле онај пф. гл. пар фацентивноме (имф.) који показује с фацентивним гл. исту радњу од почетка до краја, у цјелини и у дијеловима... Може бити и више пф. гл. који су парови имперфективноме, на пр. *вући* до куће — *довући*; *вући* из јаме — *извући*, *вући* преко моста — *превући*; — у томе случају, видимо, мора фацентивни гл. имати различна ограничења која одговарају пф. глаголима“³⁰. Овде треба бити врло опрезан. Треба имати на уму да једна од одлика чистог видског двојства јесте идентичност не само изречених или помишљених, него чак и могућних допуна уз оба глагола, поред идентичности радње. Ми одиста асоцирамо исти објекат, и на исти начин, при помену *иђији* и *сиђији* (земљу), *иђији* и *сиђији* (јело). Али садржина допуне није иста у *ићи* (то је само

³⁰ Аспектна значења I, 161.

„ка нечему“, „у једном правцу“) и у *доћи* (није „у правцу“, преовлађује асоцијација пресеченог правца, „до нечега“). Исто тако ни *радиши* и *одрадиши* не издржавају пробу по овом критеријуму, иако би, према основним поставкама, глаголу *радиши* и био смисао *одрадиши*; али је у *радиши* објекат сам рад, а у *одрадиши* — назначена мера, време рада (одрадити своје, одрадити два сата) или надокнада за рад (одрадити плату). При помену глагола *красиши* јавља се у првом тренутку асоцијација са *украсиши* као видским парњаком. Али ако је говорнику страна да каже „Дечак краси собу ружама“ а природно му је „Дечак је украсио собу ружама“, и ако му је, опет, обично „Руже красе собу“ (медијално), док у исказу „Руже су украсиле собу“ глагол звучи активније и придаје извесну персонификацију појму „руже“ — парњаштво није право.

Копечни у својој француској студији такође позива на сличну опрезност у примени Полдауфове методе, указујући да нпр. *darovat* — *obdarovat* не могу бити пар јер је уз први глагол допуна *někomu něso*, а уз други *někoho něšit* и сл.³¹ Очигледно је да смо ту на трагу једне посебне проблематике — проблематике једнакости не само лексичког потенцијала него и потенцијала целог рекцијског окружења код чистих видских парњака, о чему би се морало расправљати много детаљније.

Одабирајући случајеве који не смеју бити посматрани као чисти видски корелати, нарочиту пажњу треба обратити на ону групу глагола коју Грубор назива *verba saeca*³². Он о њима каже: „Тражити — наћи, молити — измолити... Ту пф. гл. показује успех фациентивнога, али је питање да ли он показује и његово извршење...“. На крају анализе: „Пф. гл. измолити значи дакле: извршити радњу мољења сву од почетка од краја — с успјехом; — као што пф. гл. наћи значи: извршити радњу тражења сву од почетка до краја — с успјехом“³³. Према Грубору испада да је *измолити* чисти видски парњак глагола *молити*. Без обзира на подробно доказивање, ми се с овим не можемо сложити, јер код глагола типа *гађати*, *молити*, *итражити* њихова евентуална комплексивност није у чињеници поготка или добијања; тога може и бити и не бити. Погодак или добијање, тј. успех, јесте спољни фактор (ванглаголска

³¹ Les fonctions de la préfixation... 89—90; исто у Slovesný vid... 96. Указивање на то да као парови не могу фунгирати један прост и један рефлексивни глагол толико је умесно да о њему не треба ни дискутовати. Исп. и И. Полдауф, *Spojování s předponami*... 51 и д.

³² Аспектна значења I, 41—42.

³³ Оп. cit. 161—162.

резултативност), сличан ономе који имамо у глаголу *найий̑ай̑и* према *ий̑ай̑и*, а то се никако не сме сматрати атрибутом саме перфективности.

§ 13. Споменули смо узгред, а и познато је, да постоје имперфективни глаголи (одн. глаголска значења) који се не могу перфектизовати без лексичке измене; уједно, постоје и перфективни глаголи који се не могу имперфектизовати.

Глаголи који не подлеже чистој перфектизацији разматрани су и дефинисани много пута. То су, на првом месту, глаголи названи курзивни, нетерминативни, статални (стативни), типа *желейти*, *стајайти*, *сјавайти*, *волейти*, *крейайти се*, чија радња не иде ка сопственом исцрпљивању, чијим се остваривањем ништа не приближава циљу. Њихов принципски значај у целом комплексу питања око перфектизације видео је већ и Грубор³⁴, а најбоље је изнео Полдауф³⁵, придајући њима и њиховој опозицији (према њему: нелинеарни и линеарни глаголи) карактеристику нечега што стоји на граници између лексичке и граматичке области у језику. И у Полдауфовој студији, као и у више других, додаје се да је отпор чистом перфектизовању условљен и емоционалном компонентом у глаголској семантици, нпр. руски глаголи *клянчить*, *попрошайничать* не могу се перфектизовати; српскохрватски примери били би *гумайти*, *зверайти*, *макљайти*, *йайийти*, *чейушайти*; *крадуцакaiти*, *ијјуцакaiти*, *црша-райти* итд. Тумачи се да у емоционално обојеним глаголским значењима преовладава квалитет вршења радње над самом радњом. То објашњење подсећа и на другу категорију *imperfectiva tantum*, на глаголе квалификативног значења, тачније на квалификативна глаголска значења, која не говоре о вршењу одговарајуће радње већ о професионалном пребивању у њој. Тако нпр. глагол *писайти* у значењу „бити писац“ или глагол *гледайти* у значењу „бити чувар, гајитељ“ (гледати голубове) немају чистих видских корелата. С тим у вези налази се и метафоричност и фразеолошки карактер израза у којима фигурира глагол, што све такође омета развијање видске парности (сх. гледати на север, на југ, о прозорима; солити памет). То су, једном речи, такви глаголи одн. таква глаголска значења која не садрже „предодређеност да буду схваћена и перфективно“³⁶. Сем тога, указује се и на неке формалне (фонетске) сметње при грађењу корелата, па и на секундарност глаголског образо-

³⁴ Op. cit., нпр. 7—9, 96.

³⁵ Podíl mluvnické a nauky o slovníku na problematice slovesného vidu, Studie a práce lingvistické I (1954, Ppar) 200—223.

³⁶ X. Келн, Die Entstehung des slavischen Verbalaspektes, Scando-Slavica 4 (1958) 308—313; цитирано према: Вопросы глагольного вида...281.

вања; наиме, ако је глагол изведен од именице или узвика или сл.³⁷ (сх.: *брадвѣиѣи*, *жсиочѣиѣи*, *лојѣиѣи*, *ѣаочѣиѣи*, *ѣаваниѣиѣи*; глаголи типа *ѣрѣорѣиѣи се*, *ѣуѣѣоѣѣиѣиѣи* и сл.), он се не перфектизује.

Поједини случајеви видске дефективности сасвим се уклапају у изнету концепцију о суштини чисте перфектизације. Зато ће се, као допуна излагању о појединачним префиксима и њиховом везивању с глаголима у перфективне сложенице, показати и случајеви истих глагола, чија се једна значења дају превести у граматичку перфективност, а друга не.

III

§ 14. Примери са тумачењима који се даље наводе не представљају грађу прецизно поцрпену из неког одређеног речника или ког другог извора, нити претендују на потпуност. Они су дати као илустрација схватања које се овде заступа, а уколико су неки случајеви — можда баш сложенији — прескочени, то није учињено зато да би се заобишле тешкоће, него из немања могућности да се рад проширује.

На постојећа тумачења у српскохрватским граматикама и другим делима где се додирује проблем префиксације неће се указивати.

Поћи ћемо најпре од префикса у чијој природи уопште претеже лексичко значење.

§ 15. На првом месту ваља споменути да има два префикса код којих изблеђивање до чисте граматичке функције није могло бити констатовано. То су *до-* и *над-*. *До-* има конкретна просторна значења, као и једно јасно изражено врменско — привођење радње крају. *Над-* има искључиво просторно значење, са могућним фигуративним.

§ 16. *Под-*. Овај префикс има, поред осталог, значење вршења радње испод предмета, с тим да предмет изгуби основицу, да се поквари, сруши и сл. (*ѣодрѣиѣиѣи*, *ѣодлокаиѣиѣи*). Али извршење радњи рити, локати и др. — узимајући их лексички, без логичких импликација — није поткопавање објекта, зато *ѣодрѣиѣиѣи*, *ѣодлокаиѣиѣи* нису чисти видски корелати основних глагола, већ лексички обогаћене сложенице. Међутим, радњи *мѣиѣиѣиѣиѣиѣи* крајњи циљ, исход и јесте да до краја поколеба, корумпира објекат, стога је *ѣодмѣиѣиѣиѣиѣиѣиѣи* његов видски корелат, разуме се с померањем префиксовог значења у фигуративност, што принципски не мења ствар.

³⁷ М. Теленкова, К вопросу о несоотносительных глаголах несовершенного вида в современном русском языке (1955, Москва) (рукопис); цитирано према: К. Иванова, *op. cit.* 55.

При-. Сличним резонованњем долазимо до закључка да ако се глагол *иђсати* узме у значењу припасивања сабље (не опасивања кајица), његов је видски парњак *иђсати* (са значењем префикса као у *иђсати*). *Прииђсати* је парњак глагола *иђсати* (нешто ређег у употреби): питомљењем привући. Исти је случај код *иђсати*, поготову у случају медијалне вредности основног глагола (цвеће нас мами — цвеће нас је примамило), док за активно *мамити* (мами пса шећером) корелат може бити и *намамити*.

У- (< *вѣ-*). И у сложеницама с овим префиксом видимо да је опредељење за њега условљено специфичним значењем основног глагола. *У-* има конкретно просторно значење залажења у унутрашњост, у дубину; када се такво значење сложи са одговарајућим глаголским, постигне се чиста перфектизација: *резати* (утискивати шаре или слова, а не: оштри, дељати или сл.) — *урезати*; *ронити* (све дубље залазити под површину, а не: скривати се под водом) — *уронити* (у другом смислу: *заронити*). Глагол *бројати* има и једну не сасвим књижевну употребу: сматрати некога нечим, сврставати (бројимо га у добре писце); према њему стоји, и то књижевно исправнији, глагол *убројати*.

Уз-. Употреба тога префикса у српскохрватском није жива (не рачунајући специјалну улогу у футуру II). За руски језик наводи се (за *воз-*, *вз-*) „результативность, законченность действия, часто в соединении с оттенком основательности... взбесить... вскипятить, взмьлить, взрыхлить, вспахать, вспенить“³⁸. У неким од показаних глагола присуствује и наглашавање почетка радње или увођење објекта у неко стање (као што је у сх. *узљуити*), као и моменат уздицања, надизања; остаје чињеница да је српскохрватски лишен ове могућности граматичке перфектизације, која је ипак несумњива у „вскипятить“ и др. Могло би се указати на глагол *ускраити* према нешто ређем семантички одговарајућем *краити*, у који је префикс *уз-*, са једним од својих основних значења покрета, повлачења уназад (као код *узмаћи*), ушао као елеменат граматичке перфектизације.

§ 17. Нешто већу разноликост, односно учествовање са више сопствених семантичких варијетета, показују случајевни префиксирања са *од-*, *раз-*, *иђе-*, *иђо-*.

³⁸ Грамматика русского языка Академии наук СССР I (1960, Москва) 578—579. А. Богуславски, Перфективные глаголы... 24, с правом критикује овакво третирање префикса *вз-* у споменутој граматици. Његова примедба да се побројане нијансе садрже већ у самим глаголским основама има принципијелан значај и добро је да се она има у виду и при расправљању о другим примерима префиксације.

§ 18. *Од-*. Са аблативним значењем (као у *одвући*) ступа у везу са *гајити*; добива се: гајењем превести нешто од првобитног стања до потребног. Како то и јесте остварење семантике основног глагола, сложеница *одгајити* постаје његов видски корелат. У фигури исти такав пар представљају *хранити-оихранити*. Највероватније се овај однос, услед смисаоне блискости, преноси на интранзитивно *расити-одрасити* и *јачаити-одјачаити* (мање књижевно). Аблативност префикса *од-* искоришћена је и у сложеници *одбраниити* према *браниити*, која по пореклу треба да значи: бранећи одвојити, одлепити, сачувати нетакнуто. У *оикравити* значење се добива сливањем овог префикса, с његовом семантиком ослобађања од стеге, препреке, везаности (као у *оийуситиити*, *одрешити*), и глагола *кравити*, чији процес баш и стреми ка томе. Исто то, само у медијалности, имамо код пара *мекнути-одмекнути*.

Раз-. Основна је семантика растављање, центрифугалност. Ако у глаголском садржају лежи стремљење ка таквом циљу, префиксом *раз-* оно ће бити доведено до извршења. Делење на раздвојене делове: *удити-разудити*, *черечити-рашчеречити*, *комадаити-раскомадаити*, *кокаити-раскокаити*. Размицање делова: *ширити-раширити*, *кречити-раскречити*, *чейити-рашчейити*. Стављање на разне стране, разношење, разбацивање: *крчити-раскрчити*, *чујавити-рашчујавити*. Стварање распада, расплинућа, размеќшавања, дезинтеграције или олабављивање веза: *шочити* (дрво) *-расшочити*, *шойити-расшойити*, *кравити-раскравити*, *јарити-расјарити*. Повећање броја, размножавање: *гранити-разгранити*, *шлодити-расшлодити*. И најзад, у апстрактном значењу, увећавање, распаљивање, код другог или код себе, разних осећања или духовних стања: *гневити-разгневити*, *жесити-ражесити*, *срдити-расрдити*, *веселити-развеселити*, *мазити-размазити*, *јарити се-разјарити се*, *горойадити се-разгоройадити се*.

Пре-. Семантика прелажења или премештања, превлачења преко нечега, с једног на други крај, погодна је да се неутралише у чисту видску функцију приступајући уз такве глаголе као што су *сећи* (са основном аперцепцијом сечења на делове, а не површног засецања, одсецања и др.) — *шресећи*, *шоловити-шрейоловити*, *крижасити-шрекрижасити*; у фигури: *кршити-шрекршити*. Глагол *селити* има подзначења: пресељавати (некога, нешто) на друго место и исељавати из нечега; у првом случају корелат је *шреселити* (у другом *иселити*). Семантика прелажења преко објекта развија се код овог префикса у појачајно значење: прелажење преко целог објекта, свих његових делова, целог скупа појединих чланова. Стога се према *бројити*, када се мисли на израчунавање збира посебних јединица (бројати паре) поставља свршени глагол

йребројаџи. Појачајност остаје као компонента овог префикса, те у споју са *сахнуџи* (о извору, који избија кроз мноштво отвора, пукотина, земљиних пора; не о биљци) он даје *йресахнуџи*.

Постоје и могућности лаког наношења посебне префиксове семантике на основно глаголско значење — чиме се, разумљиво, крши принцип чистог граматичког односа између два парњака: према *кориџи* свакако је чистији парњак *укориџи*, док у *йрекориџи* присуствује још и једва осетни призвук ограђивања од објекта, „прецртавања“, „прекривавања“ његовог поступка, или — можда — обухватања целог објекта (тј. целе укорене особе, целог њеног понашања) тим укором. Готово је сасвим изгубљено лексичко значење префикса, а ако га још има, оно је слично последњем од наведених, у примеру *судџи* (доносити коначно мишљење, одлуку о неком, нечем) — *йресудџи*³⁹.

Про-. Семантика овога префикса није разграната — то је продирање кроз нешто, али се при чистој перфектизацији јављају разнолики случајеви. Сасвим је конкретно остварење основног глаголског значења код *буџиџи-йробуџиџи*, *решџиџи-йрорешџиџи*. Служећи се аналогичном са глаголом *йродубџи* (направљеним, вероватно, од корена дуба не од неправилне варијанте *дубџи* према *дуйџи*), али не узимајући у обзир полазну семантику продирања кроз предмет него само увећања једне димензије у њему, језик ствара *дужџи-йродужџи*, *шириџи-йрошириџи*, па чак *леџиџи-йролеџиџи* (са увећањем особине а не димензије). — Семантика пробијања из унутрашњости ка површини, ка видљивој страни: *клиџиџи-йроклиџиџи*, *цветџиџи-йроцветџиџи*, *кључџиџи-йрокључџиџи*. Семантика протурања нечега према унутрашњости: *гуџиџи-йрогуџиџи*, *ждераџи-йрождераџи*. Семантика провлачења, провођења: *кријумчариџи-йрокријумчариџи*, *књиџиџи-йрокњиџиџи*. — Пренесена семантика продирања кроз нешто духовним процесом, разумевањем и сл.: *чиџиџи-йрочиџиџи*, *шумачиџи-йрошумачиџи*, *судџиџи* (давати своје објашњење, анализирати) — *йросудџиџи*. „Продирање“ кроз некога, „прожимање“ његово неким поступком, процесом: *будџиџи-йробудџиџи*, *клеџиџи-йроклеџиџи*. И најзад, као што ће се показати и код других префикса, из случајева као што су горе набројани издваја се сама функција граматичког перфектизовања, уз занемаривање захтева за значењском везаношћу префикса и глагола, мотивације њиховог срastaња: *шеџиџи-йрошеџиџи*, *славџиџи-йрославџиџи* (мотивисаност везе остаје

³⁹ Богуславски, op. cit. 20, тумачећи Масловљево казивање о минималним изменама значења које уносе префикси (и за које Маслов сматра да се не могу подвести под чисту перфектизацију), примећује да су то, заправо, асоцијативно-психолошки а не семантички моменти.

једино у томе што основни глаголи значе, мада сасвим секундарно, провођење извесног времена у нечему, те префикс *ѿро-* подсећа на то). Такви су и неки случајеви глагола *dicendi* (они глаголи којима се, поред семантике изговарања речи, обележава и начин изговарања): *шаѿуѿаѿи-ѿрошаѿуѿаѿи*, *стигеѿаѿи-ѿростгеѿаѿи*, *мрмѿаѿи-ѿромрмѿаѿи*; у њима, можда, има сличности и са случајем *клијаѿи-ѿроклијаѿи*.

§ 19. Даље ће се размотрити префикси који при релативно већем или мањем богатству својих конкретних просторних или временских значења развијају све веће и разноврсније могућности функционисања при чистој видској перфектизацији: то су *из-*, *за-*, *на-*, *ѿо-*, *с-*, *о-*, и *у-*.

§ 20. *Из-*. Конкретно значење вађења, црпења, избацавања из нечега слива се са следећим глаголима, дајући семантику њиховог пуног остварења: *вадиѿи-извадиѿи*, *чуѿаѿи-ишчуѿаѿи*, *цедиѿи-исцедиѿи*, *ѿумѿаѿи* (воду из резервоара) — *исѿумѿаѿи*, *ѿрѿиѿи-исѿрѿиѿи*, *ѿѿераѿи* (некога или животињу) — *исѿѿераѿи*, *камчиѿи-искамчиѿи*; слично је: *ѿраѿиѿи* (онога који одлази, који се удаљава) — *исѿраѿиѿи*, а и *брисаѿи-избрисаѿи*, где је семантика вађења прерасла у семантику одстрањивања уопште. Даље имамо случајеве где је у центру исказа објекат над којим се врши вађење његовог дела, средине, садржине: *ѿразѿиѿи* (собу) — *исѿразѿиѿи*. Објекат настаје тако што се он сам, тако рећи, вади „из блока“, што се са њега одстрањује непотребно, те он изроњава као израђевина: *клесѿи-исклесѿи*, *резѿи-изрезѿи*; фигуративно: *мозгаѿи-измозгаѿи* (неко решење). Или обратно, објекат се ствара тиме што се из околне масе вади садржина, па је он сам та настала празнина: *дуѿиѿи* (нпр. пећину) — *издуѿиѿи*. Случајеви кад субјекат из своје унутрашњости издваја или истура нешто: *лучиѿи-излучиѿи*, *ѿлазиѿи-исѿлазиѿи*, *ѿѿриѿи-исѿѿриѿи*, *кезиѿи-искезиѿи*. Субјекат се цео истура, те се посматра његово коначно заузимање новог положаја: *ѿредњаѿиѿи-исѿредњаѿиѿи*, *ѿречиѿи се-исѿречиѿи се*. Нешто излази, одилази сасвим, губећи се, тако да се аперцепира као ишчезло: *ѿуриѿи* (из нечега, а не: по нечему, кроз нешто) — *исѿуриѿи*, *киѿеѿи-искиѿеѿи*, *вѿѿриѿи* (нпр. о мирису) — *извѿѿриѿи*, *хлаѿеѿи-исхлаѿеѿи*, *чилиѿи-ишчилиѿи*; до ишчезавања долази друкчијим процесом, али остаје језичка аналогија: *ѿрулеѿи-исѿрулеѿи*, *гореѿи-изгореѿи*.

Исти префикс има и друго значење, удаљено од онога које је напред анализирано. За ову семантичку дивергенцију карактеристично је то да у руском народном језику у префиксу *из-* не живи значење вађења или излажења из нечега (оно је представљено префиксом *вы-*), и није нам познато могу ли се руски глаголи споменутога значења са

из-⁴⁰ тумачити друкчије него црквенословенизми. Значење које је једино заједничко српскохрватском и руском *из*- јесте вршење до постигнућа циља, до исцрпљивања могућности одн. интереса за радњу. Разумљиво је да у већини случајева, прилазећи основном глаголу, префикс снабдева глаголску сложеницу том лексичком модификацијом; али има основних глагола који на извесне начине и значе напредовање ка таквом циљу, те се уз њих описана лексичка функција префикса *из*- растапа у граматичку: *шибајти* (у смислу извршења казне) — *шибајти*, *шуби-исшуби*, *мрцварити-измрцварити*. Тако исто, природа радње може бити таква да се објекат цео снабдева неким обележјима, по површини или скроз, да постаје друкчији захваљујући темељној измени: *шачкајти-исшачкајти*, *шијарити* (прекривати линијама) — *шијарити*, *ијрљати-исијрљати*, *крзати-искрзати*, *кривити-искривити*. Примењујући неки хемијски или физички поступак може се објекат довести до жељеног стања: *ијржати-исијржати*, *ијећи-исјећи*, *ијојати* (нпр. маст) — *исијојати*, *цејати* (хартију, а затим — без улагања воље — одело) — *исцејати*, *ијеглати-исијеглати*, *гребенати-изгребенати*, *муљати-измуљати*⁴¹. Слично томе, примењује се одређени метод на живо биће: *вежбати* (пса) — *извежбати*, *муширати-измуширати*, *лечити-излечити*, *целити-исцелити*, *ијрезити-исијрезити*. То исто, изгледало, налазимо и у *кушати-искушати*, *грити* (критиковати) — *изгрити*, где је објекат над којим се врши процедура такође живо биће. Такво жаришно значење има понеке огранке. Нпр., постизање (активно или медијално) пожељног, повољног атмосферског стања: *ведрити* (*се*) — *изведрити* (*се*), *лејшати* (*се*) — *излејшати* (*се*); или потребног изједначања, уклањања разлика и сметњи: *једначити-изједначити*, *равнати-изравнати*; долажење до траженог резултата математичком или сличном радњом: *рачунајти-израчунајти*, *меријти-измеријти*; до исцрпљења употребљивости: *корисити-искорисити*, *рабити-израбити*.

Готово сасвим или сасвим без мотивације, механичким поступком, овај префикс перфектизује још неке глаголе: *ијричати-исијричати*, *губити-изгубити* (можда према *губити се-изгубити се* као *испарити*), *вршити-извршити*.

⁴⁰ који, према цитираној руској академијској граматици, 583, „носят книжный характер“. Исп. и Б. Љапунов, Семасиологические и этимологические заметки в области славянских языков: приставка из, *Slavia* 7 (1928—1929) 754—765.

⁴¹ Није искључено да се у руском, аналогно превођењу литерарног *из*- са *вы*-, као *изгнать* > *выгнать*, *избрать* > *выбрать*, преводи понекад и ово *из*-, те префикс *вы*- добива његове карактеристике. Каже се: *вымьить*, *высушить*, *выгладить*, *выпечь*, *выбелить*.

За-. Код овог префикса постоје барем три у великој мери дивергентна значења, свако са својим подзначањима: залажење иза нечега, заустављање, тј. утврђивање, често потенцирано, и отпочивање. Прва два учествују у граматичкој перфектизацији. Нпр., *сукаџи* (рукаве; нешто ређе у књижевној употреби), у смислу завртања једног прегипа иза другог, има перфективни корелат *засукаџи*. Извршавање радње обухватањем дела објекта или целине, помоћу делимичног залажења, завлачења за њега: *качиџи-закачиџи*, *грлиџи-загрлиџи*; преносно: *йленџи* (узимати, присвајати) — *зайленџи*. Залажење под површину, за границу видљивости или извесности: *рониџи-зарониџи*, *луџиџи-залуџиџи*. То исто значење налазимо, веома апстраховано, у смислу смештања на сигурно место, учвршћивања „иза“ међе која чува од губљења, растурања: *белеџиџи-забелеџиџи*, *џамџиџи-зайџамџиџи*⁴². Ако је то тачно тумачење мисаоног процеса из времена када су се ове одн. овакве сложенице стварале, ту би био мост између првог, показаног значења префикса и следећег од три споменута: објекат помоћу радње постаје затворен, онемогућен у растварању, даљем кретању, цепању, кварењу, уништавању итд. Такав је смисао глаголских садржаја у *гаџиџи-загаџиџи*, *йечџиџи-зайечџиџи*, *шараџиџи-зашараџиџи*, *џздаџи-зауздаџи*, *крџиџи-закрџиџи*, *леџиџи-залеџиџи*, *лемџиџи-залемџиџи*, *йреџиџи-зайреџиџи*. Препречивањем, заклањањем постиже се одбрана, посматрана било из перспективе онога што се ставља под одбрану (*шџиџиџи-зашџиџиџи*), било из перспективе онога од чега се врши одбрана (*бранџиџи* у смислу не дозволити — *забранџиџи*, нпр. приступ). Стварање препреке еволуише значењски у уништавање објекта за који је она неиздржљива: *давџиџи* (око врата) — *задавџиџи*, *гуџиџи-загуџиџи*; у крајњој консеквенцији тог развоја: *клаџиџи-заклаџиџи*.

Тражено фиксирање неког новог стања може бити различите природе. Путем снабдевања, испуњења (а не посипања) објекта физичким одн. хемијским састојцима, деловима, честицама: *џаџиџи-зайџаџиџи*, *шећерџиџи-зашећерџиџи*, *сладиџиџи-засладиџиџи* (може се нешто и пошећерити, јер је то снабдевање састојком по површини, али не и *посладити, него само засладити, јер је слађење прожимање објекта); *медџиџи-замедџиџи*, *квасџиџи-заквасџиџи*, *сирћџиџиџи-засирћџиџиџи*, *кисџиџиџи-закисџиџиџи*, *крџиџиџиџи-закрџиџиџиџи*, *магџиџиџи-замагџиџиџи*. Путем снабдевања новим својством, уношењем модификације у објекат: *брџаџи* (нешто) — *забрџаџи*, *мрсџиџи-замрсџиџи*, *џуџиџиџи-зайџуџиџиџи*, *шиџиџиџи-зашџиџиџиџи*, *ва-*

⁴² Уп. рус. занести (в записную книжку) — прибележити, врло сродно у језичком осећању са занести в мастерскую — однети, дотурити у радионицу (и тамо оставити).

риџи-завариџи, њарложџи-заџарложџи, чарџи-зачарџи (чаролијама; ако је реч о чарима, дражима—*очарџи*). Превођењем објекта у дружичји статус: *калуђериџи-закалуђериџи, њоџи-заџоџи, владичџи-завладичџи*; по смисаоној аналогiji: *редиџи-заредиџи*. Из могућних медијалних аперцепција ових значења (зашиљити се, закалуђерити се) настаје исти модел перфектизовања и код правих медијалних глагола: *кржљџи-закржљџи, рђџи-зарђџи, гнојџи (се) — загнојџи (се)*.

Прелазећи на случајеве граматичке перфектизације помоћу овог префикса која је лишена етимолошке мотивисаности, морамо споменути да има примера који би се могли посматрати као такви, али у којима може да се назре и почетносвршени моменат: *инаџи се — заинаџи се, шкиљџи-зашкиљџи, ложџи-заложџи, њреџи-заџреџи, сџфраџи-засџфраџи, чудџи се-зачудџи се*. Чисти од овог момента јесу: *касџи-закасџи, мајџи се-замајџи се, јамџи-зајамџи*. Најзад, постоје и случајеви приступања овог префикса двовидским глаголима одн. двовидским глаголским значењима, тако да се он ту одиста може сматрати сувишним, уколико није реч о дијалекатским областима где двоаспектност показаних глагола није развијена: *џиџџи-заџиџџи, моџи-замоџи, звонџи (у вези с вратима, телефоном) — зазвонџи*⁴³.

На-. Овај префикс, с основним значењем које се налази и у предлогу, развијао је своју првобитну семантику у два супротна смера: ка деминуцији и ка аугментацији. И његово основно значење, као и два изведена, кадра су да у погодним везама послуже за граматичку перфектизацију. Има глагола чије се остварење састоји у томе да се на површину објекта нанесе боја, слој нечега или да се створи какав други визуелни ефекат, промена: *мазаџи-намазаџи, руменџи-наруменџи, гараџи-нагараџи, киџи-накиџи, кинђуриџи-накинђуриџи, гиздаџи-нагиздаџи, џминкаџи-наџминкаџи, саџунџи-насаџунџи, ружџи-наружџи* (и преносно), *фраџи-нафраџи, џџкаџи-наџџкаџи, џџфраџи-наџџфраџи*. Објекат може бити и оно што је нането на површину, јер осмишљеним вршењем такве радње оно почиње да представља жељени резултат: *џсаџи-наџсаџи, џкраџи-наџкраџи, дрљџи (ружно писати) — надрљџи, шарџи (шару, а не: хартију) — нашарџи, џриџи-наџриџи, слиџи-наслиџи*.

⁴³ Исп.: „В XIX в. ... процесс уточнения видовой корреляции [у русском языке] выражался в создании средств формального выражения значения вида, т.е. в создании видовой пары у глаголов с так называемым „двувидовым“ значением“, Н. Авилова, Изменения в системе глагола, зборник Глагол, наречие, предлоги, союзы (1964, Москва) 10—11.

Сврха радње може бити у томе да се живо биће као објекат на-тера да ступи на нешто, или — чешће — у преносном смислу, да уђе у неку ситуацију: *шерайи-нашерайи* (нпр. на даске, али обично фигу-ративно), *хушкайи-нахушкайи*, *шенишайи-нашенишайи*.

Има и таквих глагола у којима је перфектизација помоћу овог префикса значењски немотивисана, али присуствује призивок деминуције, чиме се чиста граматичност поступка донекле замућује: *шалити се-нашалити се*.

Обрнуто, разни огранци аугментације, потребне снабдевености, сатисфакције радњом фигурирају доста образложено у разним типовима граматички перфектизованих сложеница. Може се снабдети објекат новом особином утицањем на његову сопствену физичку природу или наношењем на њега одн. уношењем у њега страних предмета, примеса: *ошшриши-наошшриши*, *жуљайи-нажуљайи*, *борайи-наборайи*, *зубийи-назубийи*, *обручайи-наобручайи*, *оружайи-наоружайи*, *гнојити (земљу) — нагнојити*, *ђубриши-нађубриши*. Исто то, само не са именом особине или предмета који се у објекат уносе, него апстрактног појма у основи глагола: *множити-намножити*. Вршењем радње увећати до потребне мере количину: *брайи-набрайи* (воће), *џабирчиши-наџабирчиши*, *шриши-нашриши*, *низайи-нанизайи*, *ређайи-наређайи*, *шаложити-нашаложити*, *шочити-нашочити* (воду). Аперцепира се објекат који се до потребне мере пуни нечим: *шунити-нашунити*, *крцайи* (нпр. кола) — *накрцайи*, *шоварити* (лађу) — *нашоварити*, *шумити* (гумени точак) — *нашумити*. У довољној мери дати хране одн. пића: *шожити-нашожити*, *хранити-нахранити*, *шшити-нашшити*, *крмити-накрмити*, *зобити-назобити*. У пренесеном и нешто помереном смислу: развити у објекту осећање или стање: *шжити-нашжити*, *једити-наједити*, *секираити-насекираити*, *магарчити-намагарчити*. Причинити нешто (у нашим случајевима само негативно): *шштити-нашштити*, *шкодити-нашкодити*, *удити-наудити*, *шакосити-нашакосити*.

И сам субјекат се увећава до извесне границе (физички): *шжити-нашжити*, *бубрити-набубрити*, *бујайи-набујайи*. Субјекат може неки свој део, свој орган довести у друкчији положај, придати му друкчији изглед: *мршити-намршити*, *шршити-нашршити*, *шштити-нашштити*, *чуљити-начуљити*. Промене на органима или на целом телу могу се посматрати и као субјектова акција, како смо навели, али и као стање: *костирешити (се) — накостирешити (се)*, *мргодити (се) — намргодити (се)*, *рогушити (се) — нарогушити (се)*, *јежити се — најежити се*.

У функцији перфектизовања без етимолошке провидности искоришћен је префикс *на-* у овим примерима: *шравити-нашравити*, *чинити-*

*начинићи, квасићи-наквасићи, ложњићи-наложњићи, учићићи-научићићи. Не-
потребно је додавање префикса ако се глагол осећа као двовидски:
сйрадаићи-насйрадаићи.*

По-. Нијансе овога префикса у великој су мери расуте и истанчане, тако да у граматикама словенских језика, у поглављима која се њиме баве, нема уједначености у тумачењима путева његовог семантичког развоја и његових садашњих значења. Код глагола интересантних за нашу проблематику јављају се понеки случајеви где се искоришћава једно од његових исконских значења, једнако значењу предлога: вршење радње по површини предмета. У даљем гранању преплићу се и сливају и остала — дистрибутивно, ингресивно, као и значење умањења, уништења, ликвидирања, свршетка.

Излагање горње стране објекта посипању, преливању: *шкроићићи-иошкроићићи, солићићи-иослоићићи, злаићићи-иозлаићићи, сребрићићи-иосребрићићи*, слично и *илдвјићићи-иоилдвјићићи*; усмеравање објекта на површински слој нечега: *сејјићићи-иосејјићићи, садјићићи-иосадијићићи*; уклањање објекта са површине: *косићићи (траву) — иокосићићи, жесићићи-иожесићићи, месјићићи-иомесићићи, кјуићићи-иокуићићи*; из таквог уклањања развило се и значење ликвидирања уопште, уношењем у себе или разбацивањем, отуђивањем: *ијићићи-иојијићићи, јесићићи-иојесићићи, зобаићићи-иозобаићићи; ипроијићићи-иоипроијићићи, харчијићићи-иохарчијићићи*. Уништење може имати и неке друкчије видове. Одвајање од подлоге: *сећићи (дрво) — иосећићи*; поремећење материјалног, физичког склада: *хабаићићи-иохабаићићи*; поремећење унутрашњег реда, устројства: *ремејијићићи-иоремејијићићи, мешаићићи-иомешаићићи, бркаићићи-иобркаићићи, кварјићићи-иокварјићићи*; нестанак са површине, са одређеног места или уопште: *ионуићићи-иоионуићићи, безаићићи-иобећићи, гинуићићи-иогинуићићи*.

Једно од веома апстрахованих значења префиксових јесте фактитивност. Префикс *ио-* служи као живо и продуктивно средство граматичке перфектизације код оних глаголских значења чији је смисао развијање особине у другоме или у самоме себи, и то најчешће придевски или именички изражене особине, узете у основу глаголске речи. Тако се, с једне стране, може утицати на то да се у објекту развија, да нараста нека карактеристика: *горшаићићи (нешто ређе у употреби и настало, највероватније, депревербацијом) — иогоршаићићи, мујићићи — иомујићићи, мамјићићи (чинити бесним) — иомамјићићи*; с друге стране, да сам објекат постаје оно што се глаголском основом казује: *робјићићи — иоробјићићи, сесйријићићи — иосесйријићићи, синјићићи — иосинјићићи*, слично томе и *сйројијићићи (чинити од војничкџ строј) — иосйројијићићи*. Или се особина разраста у самом субјекту, код интранзитивних глагола: на првом месту, код свих који значе добивање неке боје или колористичке промене уопште:

белети-иобелети, црвенети-иоцрвенети итд., затим *шамнети-иошамнети*, *бледети-иобледети*; затим и кад су у питању различите друге особености, изгледи, стања: *дивљати-иодивљати*, *беснети-иобеснети*, *лудети-иолудети*, *брљави-иобрљави*, *грбнети се-иогрбнети се*, *гурнети се-иогурнети се*, *дражати-иодражати*.

Долази се до глагола у које префикс *ио-* уноси чисту перфективност без етимолошких мотива. Код неких међу њима утврђујемо присуство тачке довршења: *ређати-иоређати*, *мусти-иомусти*, *иети-иоieti*, *миришти-иомиришти*, *делишти-иоделишти*, *множишти-иомножишти*, *расшти-иорасшти*, *киснушти-иокиснушти*. Веома је заступљена и дружичја категорија, где перфективни корелат не значи ништа друго него пунктуализовани облик саопштења о радњи: *ласкашти-иоласкашти*, *буншти-иобуншти*, *љубшти-иољубшти*, *миловашти-иомиловашти*, *служшти-иослужшти*, *слашти-иослашти*, *слушати* (примати упутства, наређења) — *иослушати*, *желешти-иожелешти*, *харашти-иохарашти*, *хвалишти-иохвалишти*, *чешашти-иочешашти*, *мислишти-иомислишти*, *раништи* (рано устајати) — *иораништи*, *мирисашти* (активно) — *иомирисашти*, *нудишти-ионудишти*, *зајмишти-иозајмишти*, *вући* (нпр. конопац) — *иовући*, *сведочишти-иосведочишти*, *шћедети* (некога) — *иошћедети*, *грешишти-иогрешишти*, *ишудшти се-иошудшти се*, *сишарашти се-иосишарашти се*, *журишти-иожуришти*, *сишидети се-иосишидети се*, *срамишти се-иосрамишти се*. Као трећи случај, после завршености и пунктуалности, може се додати и почетност, тј. група глагола, у чијој се чистој перфектизованости примећује призвук ингресије: *колебашти-иоколебашти*, *сумњашти-иосумњашти*, *лакомишти се-иолакомишти се*, *гордишти се-иогордишти се*.

Овај се префикс припаја не само уз нека глаголска значења која фигурирају у језику и као двовидска, него чак и уз праве перфективне глаголе, у којем је случају његово присуство паразитско: *сишрадашти-иосишрадашти*, *уздашти се-иоуздашти се*, *вући* (потез у игри) — *иовући*, *ишући* (непријатеља) — *иоишући*, *звисти* (некога да дође) — *иозвисти*, *звоншти* (на врата) — *иозвоншти*; *сишавшти-иосишавшти* (у ранијим епохама несвршен глагол у основи), *дишти-иодишти*, *машти-иомашти*.

С(а)-. Оба значења овога префикса, позната и у предлогу, иначе веома неслична између себе и разрађена у разним типовима сложенца, служе и при граматичкој перфектизацији: значење уклањања, збацивања са нечега, и социјативно значење (са честом девијацијом у сажимање, свођење на тачку и према томе „понирање“ у самога себе, ишчезавање⁴⁴).

⁴⁴ Ово се запажа и у латинском *con-*: *concapere* — издупсти, *concidere* — исећи, упропастити, *consumere* — појести, сатрти, *conficere* — довршити, истрошити, уништити; *conclusio* — закључак, крај и сл.

Прво значење примењено је при формирању глагола *крићи-сакрићи*, *ирићи-сиррићи*. Даља развој оваквог спајања није запажен.

Социјативно значење префикса одиграло је своју улогу при формирању неколико врста перфектизованих глагола. У значењу приближавања делова већ и иначе здружених или спојених: *ишеснићи-сшеснићи*, *грчићи-згрчићи*; зближавања, згомилавања нечега што није припадало целини: *јарићи-сиарићи*, *кујићи-скујићи*, *иљечалићи-сиљечалићи*, или медијално: *јајићи се-сјајићи се*, *кључаји се-скључаји се*; осмишљено, планско састављање елемената ради прављења одређеног предмета: *вићи* (гнездо) — *савићи*, *градјићи-саградјићи*, *зидајићи-сазидајићи*, *клејајићи-склејајићи*, *ковајићи-сковајићи*, *шијићи-сашијићи*, *кројићи-скројићи*, *кријићи-скријићи*, *кријаријићи-скријаријићи*; таква радња може бити не само физичке него и хемијске природе, или аперцепирана уопштено, одн. као духовно достигнуће: *кувајићи-скувајићи*, *варјићи-сварјићи*, *гојовијићи-згојовијићи*, *иљворјићи-сиљворјићи*. Елемент конзервисања присуствује у: *чувајићи-сачувајићи*. У медијалности достизање потребног степена развоја: *зрејићи-сазрејићи*. Пошто у многим овим радњама постоји пропратна представа о заокругљавању, свођењу, сабијању у затворену целину, појављује се и семантика умањења, постепеног или потпуног уништења. Умањење: *иљањићи-сиљањићи*, *крајијићи-скрајијићи*, *иљошијићи-сиљошијићи*, *мањићи* (ређе у употреби) — *смањићи*; медијално: *мршијићи-смршијићи*. Карактеристично је непостојање таквих сложеница са значењем обрнутог процеса: *свећати, *здебљати, *здужити, што показује да се асоцијације стварно крећу у приказаном правцу умањивања и свођења на нулу. У вези са развијањем и достизањем особине која није из сфере смањења, кварења могу се навести неколикобројни глаголи са значењем топлотне промене: *грејајићи-згрејајићи*, *млачијићи-смлачијићи*, као и *мекшајићи-смекшајићи*. Стварање нереда, поремећаја, ломљење, сатирање: *брљајићи* (кварити) — *збрљајићи*, *бркајићи-збркајићи*, *гуњсвајићи-згуњсвајићи*, *гњечјићи-згњечјићи*, *иљешајићи-сиљешајићи*, *мујићи* (уносити пометњу) — *смујићи*, *крхајићи-скрхајићи*, *кришијићи-скришијићи*, *мрсијићи-смрсијићи*, *ломјићи-сломијићи*, *мрвијићи-смрвијићи*, *мождјићи-смождјићи*, *млејићи-самлејићи*, *млавијићи-смлавијићи*, *дробјићи-здробјићи*, *зсвакајићи-сазсвакајићи*. Потпуно уништење: *иљрајијићи-сиљрајијићи*, *иљржијићи-сиљржијићи*, *иљалијићи* (чинити да нешто нестаје у ватри) — *сиљалијићи*, *жећи-сажећи*. Постоје радње чији ток води ка претварању објекта у оно што значи основа деноминативне глаголске изведенице, при чему је то најчешће нешто стегнуто, укочено, што не подлежи даљим изменама: *врсијајићи-сврсијајићи*, *борајићи-зборајићи*, *ледијићи-следијићи*, *каменијићи-скаменијићи*; медијално: *коријићи се-скорјићи се*, *иљврднујићи се-сиврднујићи се*, *мрзнујићи се-смрзнујићи се*; тако се посматра и наступање

таме, невидљивости: *мркнутии се-смркнутии се, мрачиити се-смрачиити се* (а не *зданити се, *сасветлити се или сл.). Негативност као елемент ових образовања искоришћена је при перфектизацији глагола: *грозити се-згрозити се, гадити се-згадити се*.

Лишено је сваке мотивисаности додавање овог префикса у примерима *чекаити-сачекаити, лагаити-слагаити*.

О(б)-. Префикс показује основно значење обухватања, окружавања, од кога су веома удаљена два друга његова значења: додира, окрзнућа и оптерећења, снабдевања до пуне мере⁴⁵.

Извршити радњу, физички, око нечега: *идсаити* (појас) — *ојасаити, њервазити-ојервазити*. Створити око предмета слој, променити му површину, првобитно с разних страна, а затим с нагласком на целовитости површине: *белиити* (ако се аперцепира баш тако, тј. бојити око-ло или свуда) — *обелиити*, слично и *црниити-оцрниити*, и са другим називима боја у основи, уколико се радња врши на показани начин; *бојити-обојити, фарбаити-офарбаити, каљаити-окаљаити, мрчити-омрчити, шугаити* (другога) — *ошугаити, крџити* (са свих страна) — *окрџити, смолиити-осмолиити, росити* (нешто) — *оросити, влажџити-овлажџити, лужџити-олужџити, кречџити-окречџити, њејелиити-ојејелиити*. Обрнуто — лишавати спољног омотача, скидати делове с неколико страна објекта: *љушиити-ољушиити, гулиити-огулиити, круниити-окруниити, комиити-окомиити, њесаити* (скидајући дрво около) — *оњесаити* (чиме се ствара нов, тражени предмет), *њрцаити-оњрцаити, черуџаити-очеруџаити, њиџаити-оџиџаити, бриџаити-обриџаити, њребџити-оњребџити, млаџити-омлаџити, њлевиити-ојлевиити*; пренесено: *њљачкаити-ојљачкаити, глобџити-оглобџити*. По предмету се може вршити радња која има свој изразито позитивни смисао: најчешће је то довођење његово у ред скидањем нечистоће, што се развија у дотеривање уопште, а понекад процес који има друкчији карактер, било да користи било да шкоди. Тако имамо: *њраити-оњраити, куџаити-окуџаити, чеџкаити-очеџкаити, рибаити-орџаити, чиџити-очиџити, бриџаити-обриџаити, чеџаити-очеџаити, смудџити-осмудџити, џурџити-оџурџити*.

И следећа три глагола би могла да се сврстају у исту категорију, јер им је сличан смисао — наносење промене на површину предмета, међутим њихове се радње врше по правилу само с једне стране, тако да се префиксово значење мора тумачити друкчије: *греџити-огреџити, њрџити-оњрџити, злеџити* (нешто ређе) — *озлеџити*. Овде је искоришћено

⁴⁵ По пореклу су то два различита индоевропска предлога, сливена у један словенски. В. код Фасмера, Етимолошки речник руског језика s. v. o-.

значање додиром, истоветно са значењем које често лежи и у предлогу: очешати се *о* зид. Ово је значење префикса слабо примењено при граматичкој перфектизацији, јер је мало глагола који дају основа за сједињавање с њим.

Најшири развој добило је спајање глагола са *о(б)-* у трећем од поменутих значења. Оптеретити (у првом реду физички), учинити објекат носиоцем нечега: *штеретиити-оштеретиити*, *седлаити-оседлаити*, *самариити-осамариити*, *йрашиити* (биљку) — *ойрашиити*; семантика снабдевања објекта лежи и у глаголској творевини *женитиити-оженитиити*. Натоварити на објекат нематеријално оптерећење, снабдети га рђавом репутацијом: *сумњичиити-осумњичиити*, *йањкаити-ојањкаити*, *срамоиити-осрамоиити*, *клеветиити-оклеветиити*, *брукаити-обрукаити*, *кривиити* (некога) — *окривиити*; у контрасту с тиме: *йравдаити-ойравдаити*. Придати, „прикачити“ предмету вредност, изразити га новчано у било ком финансијском аспекту: *цениити-оцениити*, *цариниити-оцариниити*. Снабдети објекат нечим као особином, својством, прожети га неком унутрашњом карактеристиком: *крейиити-окрејиити*, *челичиити-очеличиити*, *лабавиити-олабавиити*, *мечииити-омечииити*, *сакатиити-осакатиити*, *крњииити-окрњииити*, *скрнавииити-оскрнавииити*, *слейиити-ослейиити*, *спажииити-оспажиити*, *соколиити-осоколиити*, *храбриити-охрабриити*, *сушиити-осушиити*, *хладииити-охладииити*; у истој сфери се налази: *йусйоиити-ојусйоиити*, као и *кумиити* (чинити кумом) — *окумиити*. Крајње апстраховано такво значење префикса видимо у *жамлиити* (покојника, са спољним манифестацијама, према обичајима) — *ојамлиити*. Примећује се да код неких од ових сложеница фактитивност није комплетна, да се особина у објекту развија само у извесној мери (у томе се види веза са семантиком додиром, окрзнућа), што зависи од глаголског значења по самој његовој природи (крњити-окрњити) или по латентном смислу који му се придаје (мекшати-омекшати; а може и: умекшати). Снабдевање особином може бити интравертирано, па се стварају медијални глаголи сличне семантике. Стварање физичке, видљиве особине на себи (што везује овај тип за први од анализираних, где се говори о извршењу радње по површини): *мистиити-олиштиити*, *лињатиити-олињаити*, *красиити се-окрасиити се*, *губати се-огубати се*. Стварање својства, унутрашње особине или органске карактеристике: *краћатиити-окраћатиити*, *мекнуити-омекнуити*, *йлићатиити-ојлићатиити*, *йтујеити-ојтујеити*, *грубеити-огрубеити*, *слабиити-ослабиити*, *мршавиити-омршавиити*, *млтијавиити-омлтијавиити*, *јачаити-ојачаити*, *стијареити-оштијареити*, *мајориити-омајориити*, *килавииити-окилавииити*, *немейи-онемейи*, *глувеиити-оглувеиити*, *слейеиити-ослейеиити*, *ћоравиити-оћоравиити*, *гладнеиити-огладнеиити*, *јседнеиити-ојседнеиити*. Међу глаголима који се перфектизују помоћу префикса

о(б)- издваја се група са значењем: донети на свет младунче, плод, дакле, „снабдети се“ младунчетом, типа *мациџи се-омациџи се*; појава прелазности, тј. „омацити маче“ мора се сматрати секундарном. Такви су још гаголи *џрасиџи се-оџрасиџи се*, *шџениџи се-ошџениџи се* и извештан број других: ту иду и *коџиџи се-окоџиџи се*, *мрџиџи се-омрџиџи се*.

У случају овог префикса долази се на крају до његове сасвим формалне граматичке улоге, уз неке бледе трагове семантичке мотивације или и без тога: *грџнуџи-огрџнуџи*, *јуџиџи-ојуџиџи*, *сиџиџи-осиџиџи*, *мрџиџи се* (јести мрсно: нешто ређе у повратној форми) — *омрџиџи се*, *свеџиџи-освеџиџи*, *чуџиџи-очуџиџи*, *џрџиџи-оџрџиџи*, *џлесџи-оџлесџи*, *џкаџиџи-оџкаџиџи*, *џараџиџи-оџараџиџи*, *радоваџиџи-обрадоваџиџи*, *џсоваџиџи-оџсоваџиџи*, *дрџаџиџи* (говор, реч) — *одрџаџиџи*.

У- (< *ои*)⁴⁶. Од свих префикса овај последњи је најтежи за анализу и за класификацију семантичких прелива, јер је језичко осећање у односу на њега угушено, сем неке опште представе о усмеравању и уклањању; а ни веза са предлошким значењем („код“) на основу данашњег језичког стања не може бити разјашњена. Треба имати у виду још једну особеност овог префикса, наиме да се и у његовом основном фонду, као и код у- < *вџ-*, садржи међу осталима значење смештања у нешто или полирања унутра, под површину, тако да се он, без осврта на историјске прилике, може лако помешати са својим данашњим хомонимом. Код глагола *џрџаџиџи-уџрџаџиџи*, међутим, не помаже ни историјски одн. компаративни апарат, јер је семантика речи новија, па у питању може бити и једна и друга припадност. За потврду реченога наводимо значење префикса у- у руском језику. Даљев речник тумачи: „... выражает... вмещение (в строку не упишешь, это не уложится)“. S. v. угрузить: „Угрузнуть = огрузнуть, загрузнуть, погрузнуть, несколько или вовсе“, дакле огрџнути или потонути. S. v. умакать: „Умакнуть... во что, обмакнуть, обмакнуть. Умакнуть перо“. S. v. уносить (корен као код занозить): „Воткнуть, всадить“. Српскохрватски глагол *уџрџаџиџи* може бити преведен на руски и као „впихать“ и као „упихать“. Разумљиво, разлика између у- < *вџ-* и овог огранка значења у- < *ои-* постоји, пошто је у

⁴⁶ Бележимо префикс овако, јер то у већини наших случајева ставрно представља његово порекло, а и ради упрошћавања једног питања које је на овом месту немогућно рапчлањавати: наиме, префикс у-, са значењем снижавања и умањења, може бити и наследник некадашњег ѣ-, које је засведочено у стсл. *џдолъ*, *џвозъ* и даље у рус. *удол* (долина, низија), *увоз* (прелаз преко воде, скела). Подаци код Фасмера s. v. у-.

другом случају нагласак на удобном, комплетном, „херметичком“ смештању, док је први индиферентан према тој нијанси.

Значење давања правца, усмеравања видимо у примерима: *ууићи-ићи* (ретко у употреби; у српскохрватско-немачком речнику Ристића-Кангрге: „в. упућивати“; вероватно депревербативно) — *ууићићи, ирићићи-уирићићи* (на леђа). Усмереним покретом уклонити неки предмет: *брисаћи* (сузу) — *убрисаћи*; уклањање иде до пуног уништења објекта: *шаманићи-ушаманићи, гушићи-угушићи, давићи-удавићи, шо-ићићи-ушоићићи* (cf. рус. утопить, а не *втопить), *гасићи-угасићи, ифнући* (свећу) — *уифнући, иулићи-уиулићи, морићи-уморићи, нишићићи-унишићићи*; исто тако јавља се ишчезавање самога субјекта: *ифнући-уифнући, шонући-ушонући* (рус. утонуть). Врста уништавања јесте и кад се предмет приграби за себе одн. учини неупотребљивим за другога: *ловићи-уловићи, браћићи-убраћићи, шишедећи-ушишедећи, шајаћићи-ушајаћићи*.

Из случајева који значе уклањање на одређени начин, лексички изражен глаголском основом (угушити — спровести над неким акцију гушења, учинити да услед гушења умре), износи се моменат фактитивности, који се обилато примењује при творби чистих видских парњака, када то основна семантика изискује. Фактитивност је код овог префикса потпуна, доведена до норме: *гачаћи-угачаћи, гладићи-угладићи, кроићићи-укро-ићићи, шоилићи-ушоилићи, круићићи-укруићићи, малићи-умалићи, мек-шаћи-умекшаћи, сийнићи-усийнићи, шанчаћи-ушанчаћи, каљаћи-ука-љаћи, јаловићи-ујаловићи; вошићићи-увошићићи, масићићи-умасићићи, си-рићи-усирићи, коврчаћи-уковрчаћи; јединићи-ујединићи, множићи-умно-жићи, двосиричићи-удвосиричићи* (и са другим бројевима у основи). Фактитивност окренута на сам субјекат, као ингресивност: *дебљаћи* (гојити се) — *удебљаћи, илеснивићи се-уилеснивићи се, буђаћи-убуђаћи, црвљаћи се-уцрвљаћи се*. Друкчије постављену фактитивност налазимо код глагола који значе стављање у оквире, у одређене форме; примери веома наводе на помисао о префиксу *вз-*, али не треба губити из вида присутну овде семантику темељитог умештања, устројства, које налазимо и у „контролним“ руским глаголима „усади́ть“, „устрои́ть“: *јармићи-ујармићи, коричићи-укоричићи, жлебићи-ужлебићи, калујићи-укалујићи, ила-сићићи-уиласићићи, главићи-углавићи, хайсићи-ухайсићи*. Објекат се и на друге начине доводи у везу с именичким појмом чије је име у основи прелазног глагола: *служићи* (некога) — *услужићи, гостићи-угостићи; оријачићи се-уоријачићи се; ћарићи-ућарићи*; случајеви су разнолики, али као да их уједињује семантика позитивног циља, удобности, користи.

Фактитивност се у неку руку истанчава кад у основи глагола не лежи именички појам, дакле кад није деноминација у питању; остаје

ипак значење „учинити ,некаквим’ или довести у неко стање“: *шловити-ушловити*, *широјити-уширојити*, *шлавити-ушлавити*, *шабати-ушабати*, *грејати-угрејати*, *цвелити-уцвелити*, *шлавити-ушлавити*, *шешити-ушешити*. Медијално: *венути-увенути*; покрајинско и старо *штити-уштити*. Даљи ступањ апстраховања представља значење „начинити нов објекат радњом“ (а не: усадити особину или стање у постојећи објекат): *месити-умесити*, *мушити* (нпр. мајонез) — *умушити*. Последњи степен граматикализовања овог префикса представља за синхроно језичко осећање његова функција у глаголима као што су *корити-укорити*, *мити-умити*, *босити-убосити*, *радити-урадити*, *чинити-учинити*, *шамити-ушамити*, *снити-уснити*, *мреити-умреити*; уз двовидско глаголско значење: *штити-уштити*.

IV

§ 21. Проучавајући могућности граматичке перфектизације глагола путем додавања префикса долазимо до употпуњења лексиколошких знања и о самим глаголима. Овде ће се разматрати изванредан број глагола по следећим карактеристикама:

1. Глаголи чија се разна значења одн. разне нијансе, разне аперцепције истога значења преводе у граматичку перфективност помоћу разних префикса;

2. Глаголи чија се једна значења дају превести у граматичку перфективност, а друга не.

Начелна могућност постојања таквих појава потпуно је објашњива на основу онога о чему се говорило напред.

§ 22. 1. *Бранити*: штитити од напада — одбранити; не дозвољавати — забранити. *Бројати*: израчунавати збир — избројати; израчунавати збир указујући на сваку посебну јединицу, именујући је — пребројати; сматрати за некога или нешто — убројати. *Варити*: побављати храну — сварити; спајати технолошким процесом (делове метала) — заварити. *Гнојити*: ђубрити земљу — нагнојити; пунити се гнојем — загнојити (исто и у повратној форми, у оба вида). *Крајити*: чинити краћем — скратити; забрањивати — ускратити. *Кресати*: добивати ватру — укресати; сасецати — окресати; говорити (оштре речи, истину) — скресати. *Кречити*: затварати пролаз — закречити; ширити (ноге) — раскречити. *Кривити*: чинити кривим — искривити; проглашавати кривцем — окривити. *Кршити*: ломити — скршити; нарушавати (ред, пропис) — прекршити. *Кушати*: пробати (нпр. своју срећу) — окушати; испитивати, стављати на пробу (другога) — искушати. *Лепшати*: чинити лепшим — лепшати; лепшати се: постајати лепши (природно, не дотеривањем)

—пролепшати се; ведрити се (о врмену) — излепшати се. *Ложийи*: подразумевајући објекат „пећ“ — заложити; подразумевајући објекат „ватра“ — наложити; непрелазно — обоје. *Мекшиаји*: чинити мекшим — умекшати; постајати мекши — оmekшати. *Множсийи*: чинити да буде више него што је било — умножити; израчунавати производ (као резултат математичке радње) — помножити; множити се: појављивати се у већој количини него пре — намножити се; исто, подразумевајући да се то врши расплођавањем, рађањем — размножити се. *Мошайи*: на клубе — намотати; у завежљај, чвор — смотати. *Мрсийи*: чинити запетљаним, сложеним — замрсити; запетљавати до немогућности распетљавања, до упропашћавања — смрсити. *Мушсийи*: чинити мутним — помутити; мешати — умутити. *Плодийи*: вршити оплођење — оплодити; размножавати — расплодити. *Пречийи*: стављати препреку — препречити; ометати — спречити; пречити се: истурати се као препрека — испречити се. *Пумийи*: у нешто — напумпати; из нечега — испумпати. *Селийи*: из нечега — иселити; из једног места у друго — преселити. *Сећи*: уопште — посећи; раздвајати сечењем на делове — расећи; прелазити преко предмета секући га — пресећи. *Терайи*: на нешто — натерати; у нешто — утерати; из нечега — истерати; од нечега — отерати. *Тойсийи*: чинити течним — растопити; прекривати течношћу — потопити; прожимати течношћу — натопити; топити се: давити се — утопити се. *Точийи*: гризењем уништавати — расточити; обрађивати на тоцилу — оточити. *Тући*: млатити (физички), ударцима кажњавати — истући; побеђивати — потући. *Чинийи*: нешто материјално, видљиво — начинити; нешто нематеријално (поступак) — учинити. *Штедеји*: скупљати новац — уштедети; не излагати некога (непријатностима, напорима) — поштедети.

§ 23. 2. *Гледаји*: примати утиске чулом вида — погледати; трудити се (гледају да дођем) — нема чисте перфективности. *Клонийи се*: избегавати, измицати — уклонити се; спуштати се, ближити се заласку (нпр. о сунцу) — нема. *Љубийи*: давати пољубац — пољубити; волети — нема. *Млашсийи*: тући — измлатити; трести (воћку) — омлатити; млатити се: лутати, губити време — нема. *Муваји*: мешати, петљати — смувати; гурати — нема⁴⁷. *Пленсийи*: узимати плен, трофеј — запленити; очаравати — нема. *Прашсийи*: ићи уз некога ко долази, до његовог одласка — испратити; придруживати уз нешто (коментар, поглед) — пропратити; ићи уз некога (уопште) — нема; свирати пратњу

⁴⁷ Према *гурайи* природан парњак би био *гурнуји*. Суфикс *-ну-* не мора у сваком примеру уносити значење једнократности или тренутности, као што је и било напред речено. Међутим, прво, овде је реч само о префиксној перфектизацији; друго, споменимо узгред да само стављање *гурнуји* у опозицију према *гурайи* појачава итеративни карактер у несуфиксираним парњаку.

(на музичком инструменту) — нема. *Прашићи*: оплођавати прахом — опрашити; дизати прашину — нема. *Равнаћи се*: постајати раван — изравнати се; оријентисати се — нема. *Резаћи*: са објектом „писаљка“ — зарезати; усецати, гравирати — урезати; правити нешто резањем — изрезати; деловати непријатно на кожу (ветар реже) — нема. *Росићи*: влажити росом — оросити; падати у виду росе — нема. *Слушаћи*: извршавати наређење — послушати; примати утиске чулом слуша — нема (у овом значењу нема паралелизма са случајем гледати — погледати: послушати значи провести извесно време у слушању; погледати — обавити радњу гледања). *Сукаћи*: завртати (рукав) — засукати; увртати — усукати; избијати (о пламену) — нема. *Тулићи*: гасити — утулити; завијати (о вуцима) — нема. *Хвајаћи*: грабити, ловити — ухватити; моћи примити у себе (нпр. буре хвата десет литара) — нема. *Ценићи*: одмеравати, доносити суд — оценити, проценити; поштовати — нема. *Шибати*: тући шибаме — ишибати; јако падати (о киши) — нема. *Шкиљити*: гледати полузатворених очију — запкиљити; слабо светлети — нема. *Шпартати*: цртати линије — ишпартати; шетати се тамо-амо — нема.

§ 24. Овакве појаве добро су познате свим словенским језицима и много су детаљније истражене другде него у овој студији у вези са српскохрватским материјалом. Испитујући морфолошку различитост граматичке перфектизације истих глагола И. Мучник наводи да од једанаест значења руског глагола *бить* шест значења могу имати граматичке корелате, при чему префикси *по-* и *про-* учествују у по две корелације⁴⁸. Велики део студије К. Иванове о десемантизацији бугарских префикса управо је и посвећен таквим случајевима у бугарском језику.

§ 25. Није потребно наводити даље примере из других језика, јер оно што нас једино може интересовати у вези с њима јесте њихово евентуално давање повода за сумње у концепцију Веја, Полдауфа и Копечног, од којих би је ваљало одбрани. Наиме, нужност претпоставке о томе да су приликом граматичког перфектизовања учествовали веома танани инструменти за изналагање најчистијег споја префиксног и глаголског значења, као и неједнакост поступка код разних глагола уз постизање сасвим истих ефеката, могле су наводити на мисао да је такав пут сувише заобилазан, и да ствари стоје друкчије: да не одлучује глаголска семантика о томе који ће префикс бити изабран, него префикс својом семантиком омогућава баш овакво а не друкчије тумачење једног општијег глаголског значења⁴⁹.

⁴⁸ О видовых корреляциях... 97—98.

⁴⁹ А. Исаченко, Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. Морфология II (1960, Братислава) 165; цитирано код К. Иванове, *op. cit.* 40. Сличне сумње износили су и други.

Али на то постоји одговор. Прво, зашто не признати да у речима — у нашем случају у глаголима — доиста има прелива значења за које се лексикограф чак можда и не би одлучио да их издваја или спомиње у речнику (нпр., у нашој анализи: начин на који се нешто б р о ј и или с е ч е, да ли се ч и н и нешто материјално или нематеријално итд.)? Друго, зашто овим глаголским микрозначањима одрицати право на једну општу тежњу словенског глагола, на стварање видске двојности, кад у њима нема оних карактеристика које се том двојству противе? Никако се не сме губити из вида чињеница (која ће се можда временом доказати за још неке области функционисања глаголских речи) да се поједини значењски сектори *истиог* глагола понашају у оноликој мери самостално колико и посебни глаголи: своју самосталност они доказују, нпр., неједнаким партиципирањем у двоаспектности, наиме има доста глагола — у српскохрватском и другде — који су имперфективни у једним својим значењима а двовидски у другим, како је то напред и напоменуто⁵⁰. И најзад — језику се не сме порећи способност да у области творбе речи налази веома адекватна средства; при чему се у разним епохама прибегава разним средствима, која или надиру или се пригушују и гасе, али творевине разних епоха остају и даље у језику, измењане међу собом и често синхронично немотивисане⁵¹.

И. Грицакѝ

⁵⁰ В. белешку под текстом бр. 29.

⁵¹ У поменутој студији Развитие видовой соотносительности... Бахмутова показује, нпр., да се за перфектизацију значења „непрерывного возрастания качества“ раније употребљавао префикс *о-* (одешеветь), а *ѝо-* само за ознаку промене боје (побелеть), уз присуство *о-* и *у-* и у тој категорији (обелеть и убелеть); затим су се вршила померања, па је преовладао префикс *ѝо-* у примерима који значе развој материјалног квалитета уопште (помолодеть), док се у глаголима који казују развој нематеријалне особине раширио *о-* (онеметь) (6—8). Таквог историјски документованог материјала има у овом раду много, и он може да служи као добар аргумент у корист концепције о историјски изменљивом, фином и спекулативно непредвидљивом магнетизму између префикса и унутрашњих прелива глаголских значења.

Резюме

И. Грицкат

ПРЕФИКСАЦИЈА КАК СРЕДСТВО ГРАМАТИЧЕСКОЈ (ЧИСТОЈ)
ПЕРФЕКТИВАЦИЈИ

В статье рассматривается префиксация, служащая средством грамматической перфективации, на материале сербохорватского языка.

Автор присоединяется к пониманию совершенного вида как комплексивного, а несовершенного как некомплексивного выражения действия. Он также разделяет точку зрения, согласно которой чистая, т.е. грамматическая перфективация возможна. Отсутствие или присутствие вторично имперфективированного, „третьего“ члена (*одгајивајџи* рядом с *гајџи*—*одгајџи*) не может служить доказательством степени грамматичности рассматриваемого явления, также как и факт, засвидетельствованы ли соответствующие глагольные пары или „тройки“ в словарях или нет, и какие определения им в них даны. Автор допускает проверку на основании собственного языкового чутья, но несколько более скептически относится к высказываниям об исторической эволюции приставочных значений, поскольку нет налицо конкретных данных из памятников письменности. Он не согласен с тем, чтобы формы *гајџи*—*одгајџи* или *одгајџи*—*одгајивајџи* (либо все три) считать формами одного глагола.

Материал излагается в духе концепций Вея, Польдауфа и Копечного, примененных в свое время к чешскому глаголу. Чистая перфективация имеется в том случае, когда значения основного глагола и приставки коинцидируют. Уточнение, вносимое здесь, состоит в том, что перфективируемый глагол необходимо понимать как полисемантическую единицу, с потенциальными, но часто не выказанными лексическими оттенками, к которой приставка приступает как катализатор (не классификатор), создавая полиморфию в перфективированном. Такой подход способствует лучшему пониманию присутствия „третьих“ членов и их роли, и не противуречит известным фактам частичной или полной видовой дефективности. С другой стороны, он кроет в себе опасность, заключающуюся в том, чтобы видеть чистую видовую парность и в тех случаях, где ее фактически нет; поэтому необходимо особенно внимательно анализировать глагольное управление и все лексические импликации, которые должны быть тождественны у обоих членов пары.

В последней части работы излагаются сербохорватские глаголы по приставкам. В конце делается следующий вывод. Глагольным микроразличиям, таким, которые часто и не находятся в поле зрения лек-

сикографии, нужно признать право (признаваемое глаголам в целом) на создание чистых видовых соответствий, так как их к этому принуждает специфический Systemzwang славянского глагола. Глаголы вообще отличаются тем, что их отдельные семантические секторы могут действовать как самостоятельные глаголы; так, например, двувидовость констатируется нередко лишь в одном секторе. Одновременное присутствие в современном языке префиксированных глаголов из разных эпох и создающееся таким образом участие одних и тех же префиксов в разных функциях и разных префиксов в одной и той же, так же как и различные проявления аналогии, приводят некоторых исследователей к утверждению, будто приставки всегда вносят лексические изменения в сложный глагол. Такое положение нельзя считать достаточно обоснованным.